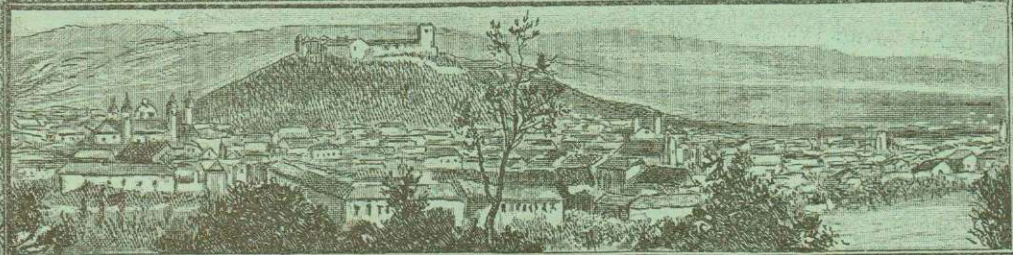


V Ljubljani, dné 1. vinotoka 1896.



# DOM in SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto  
IX.

Štev.  
19.



VIRIJS VNI TIS  
Z ZDRUŽENIMI  
MOČMI!

Urejuje in izdaje  
dr. Frančišek Lampe.

Tiska  
Katol. Tiskarna.



## Vsebina 19. zvezka.

---

|                                                                                                                                                             | Stran |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| 1. Triglav. Zložil <i>F. S. Finžgar</i> . VII. Večer . . . . .                                                                                              | 577   |
| 2. Na Gorenjskem. Zložil <i>E. Gangl</i> . 4. V planinski koči. — 5. Gorska roža.<br>6. O ceste, ve bele ceste! . . . . .                                   | 580   |
| 3. Za pravdo in srcé. (Tragedija v petih dejanjih iz časa kmetiških uporov<br>1. 1573.) Spisal <i>Anton Medved</i> . III. dejanje . . . . .                 | 581   |
| 4. Prve hiše. (Povest.) Spisal <i>J. Štrukelj</i> . . . . .                                                                                                 | 588   |
| 5. Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben</i> . (Dalje.) . . .                                                                      | 593   |
| 6. Ob stoletnici Riharjevega rojstva. Spisal <i>J. Levičnik</i> . . . . .                                                                                   | 597   |
| 7. Črtice iz zgodovine lepih umetnostij. Spisal <i>dr. Anton Medved</i> . (Dalje.)                                                                          | 599   |
| 8. Izprehod na Notranjsko. Spisal <i>dr. Fr. L.</i> (Konec.) . . . . .                                                                                      | 603   |
| 9. Književnost . . . . .                                                                                                                                    | 607   |
| Slovenska književnost. <i>Materino delo za Boga in domovino.</i>                                                                                            |       |
| 10. Razne stvari . . . . .                                                                                                                                  | 608   |
| <i>Glagolica v Selcih.</i> — <i>Zvezdoslovni koledar za mesec vinotok.</i><br>Na platnicah: <i>Socijalni pomenki.</i> (Dalje.) — <i>Dva stara rokopisa.</i> |       |

## Slike.

|                                                                                     |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 1. „Pastir se srepa je ozrl na lovca.“ <i>M. Zarnik</i> . . . . .                   | 577 |
| 2. „Pri ognju v Rupnikovi koči.“ <i>M. Zarnik</i> . (Ilustracija k str. 578.) . . . | 579 |
| 3. Beatrice. Po kipu <i>prof. Petra Magnija</i> v Milanu . . . . .                  | 585 |
| 4. Gregor Rihar . . . . .                                                           | 597 |
| 5. Kmetiško domovanje Zalogom. (Ilustracija k str. 603.) . . . . .                  | 598 |
| 6. Vipavsko ali Divje jezero pri Idriji. (Ilustracija k str. 605.) . . . . .        | 601 |
| 7. „Kobila“ pri Idriji. (Ilustracija k str. 605.) . . . . .                         | 604 |
| 8. „Pozdravljena Idrija!“ . . . . .                                                 | 605 |
| 9. Zgornji del Idrije. <i>I. Vončina</i> . . . . .                                  | 607 |

---

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

---

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“





„Pastir se srepa je ozrl na lovca.“ (M. Zarnik. Str. 579.)

## Triglav.

(Zložil F. S. Finžgar.)

(Dalje.)

### VII. Večer.

V  
rnila se je ponosita Mavra  
Z bregov, kjer vživala je sočno travo.  
Stresala je mogočno vrat debeli,  
Da zvonec je veselo pritrkaval.  
Za njo prihajale so druge krave,  
Na legar znani vsaka je stopila  
In čakala pohlevno brdke Mine.

Iz koče stopi zdaj planinka mlada,  
Solnica polna ji visi ob strani,  
Trinožnik in posodo nese v roki.  
Najprvo gre do ponosite Mavre,  
Pogradi ji prijazno močni vrat,  
Soli ji dá na jezik pol perišča.  
Tako po vrsti obiskuje Mina  
Vse krave, vse junice in teletke.  
Nazadnje še neslanim kózicam,  
Ki slednje vedno pridejo pred kočo,  
Solnice pičila zrna razdelí.  
Tako ji mine vsak večer v planini.

Tedaj pa mrak razpnè nad čedo krila,  
Le sneg triglavski se žarí od solnca.

Spreminja se na rdeče —, prebledeva,  
Kot zadnji rahli solnca bi poljubi  
Vabili na obraz mu togo grenko,  
Katero upanje proseva trdno,  
Da dolgo trajala ne bo ločitev.  
Še en trepet na snegovih poljanah —  
Triglav pokrije tudi hladni mrak.

Kraljica se pripelje po nebesih;  
Za njo nebroj prisveti zlatih hčerk,  
Ki v lepem redu se vrsté nad kočo,  
Smehljaje zroč v planinski tihi dol.  
Le-tu narava vsa že sniva sanje,  
Živina vsa leži in prežvekuje,  
Da z zvonci zvončki se vrsteč bingljajo,  
Skrivnosten glas pošiljajoč v goré.  
Od tam ni čuti več sekire ostre,  
Ne žvižga vjede, ne glasú gavrana,  
In brinovka se s kosom ne oglašá.  
Le temni glas uhate uharice,  
Ki srepa na večer izleta plenit,  
In vmes predrznih lovcev krepka uka  
Premoti za trenutje tajni mir.



Pri ognju v Rupnikovi koči zbira  
 Nocoj se lepi zbor gorjancev trdih:  
 Koparji, ogljarji, drvarji, vsi  
 Posedajo po klopi krog ognjišča;  
 Razdirajo besede trdokorne  
 In Miho dražijo, ki na ognjišču  
 S kuhalnico v planinsko kašo sega.  
 Dasi je Miha rad zgovoren v družbi,  
 In Mina tudi ne molči navadno,  
 Nocoj se jima ne razveže jezik.  
 Opirat Mina večkrat hodi vrata,  
 In gledat skoznje na planine mračne,  
 S planin pogled ji na nebó uhaja  
 In prošnja v nežnem srcu se poraja:  
 Dal Bog, da srečno vrneta se z gôr  
 Sprelepi Otmar in Matijče lovec.  
 Pogledat grede tudi stari Miha,  
 Uhó nastavlja proti strmim Vratom.  
 Takoj vesel se vrne v kočó borno,  
 Besede zbrani družbi pravi take:  
 „Nikdar še nisem slišal Mavre zvonca,  
 Če ni sedaj Matijče v Vratih ukal.  
 Pa glas pomenja, da ne hodi prazen:  
 Jerebov davi je obljubil mi,  
 In dovški lovec vé, kaj reče kómu.“

Takoj je Miha vzel poveznjen lonec,  
 Nalil studenčnice je bistre vanj,  
 Pristavil je posodo na ognjišče,  
 Priložil ognju bukovih polén,  
 Da prej bi krop za divje ptice vrel.  
 Obraz se mladi Mini je razžaril;  
 Oči hvaležno so ji uhajale  
 Nad postelj, kjer visi Prečiste slika.  
 Koparji, ogljarji in vsi gorjanci  
 Po treske segali so češče v ogenj  
 In ž njimi žgali okovane čedre.  
 Veselje pričali so nagli dimčki,  
 Katere so izpuščali drvarji.  
 Saj vsakemu prijatelj bil je lovec,  
 In mnogim že privoščil je pečenke,  
 Če v gôrah je zalotil bôgat plen.  
 In tudi ptujec bil je všeč gozdarjem,  
 Ker večkrat hvalil jim ga je Matijče,  
 Da dobra duša je ta lepi Otmar.  
 Zares, sedeli večkrat ž njim so v koči,  
 Besedo gladko ptujca poslušali.  
 Le Mihi Otmar ni bil nič po godu —  
 A stari Miha bil je čuden mož.  
 Zato sršeče obrvi njegove  
 Plašile niso Rupnikove Mine,  
 Da ne bi s ptujcem govorila rada.

Ni Mihov lonec še vskipel pri ognju,  
 Ko čvrsto se oglasijo koraki.  
 Nerodna lesa zaječí v tečajih,  
 Stopnice vegaste zapokajo,  
 Ker dva junaka so nosile hkrati.

Zapah je odmaknila hitro Mina,  
 In Otmar je pozdravljal deklico,  
 Kot zná le tak, ki v mestu se je likal.  
 Možem na to večer je dober voščil,  
 In „Bog daj! Bog daj!“ je donelo v koči.  
 Le stari Miha mu odzdravil ni.  
 Matijčetu je šel naproti k dverim,  
 Odvzel mu lahko breme — šest jerebov.  
 Oblak, ki prej mu ležal je na licu,  
 Prelil se je v veselje čudovito.  
 Odslej ni ménil Miha se za družbo.  
 Jerebi le so bili mu v skrbéh,  
 Jerebe zval je Miha jed najboljšo.

Jeziki vsi so zdaj se razvezali,  
 In smeh se je razlegal v borni koči.  
 Drvarji so drvarski jo robili,  
 Matijče vmes je znal poseči spretno  
 Preprosti govor večkrat je ošinil  
 Kot iskra žarna Otmarjev dovtip.

A kmalu v gruče se je družba zbrala.  
 Drvarjem starim je govoril lovec  
 O srnah, divjih kozah in jerebih,  
 O snegu in nevarnostih po zimi:  
 Kako podsul je plaz očeta v gorah,  
 Kako ga mati siva je prosila,  
 Naj risanico zamení s sekiro,  
 Da njega tudi ne podsuje plaz.  
 „Težkó odrekel materi sem prošnjo,  
 A lovčev sin je rojen za goré,  
 In isti Bog me čuva kot drvarja.  
 Domá pa nisem mogel več ostati,  
 Ko bol je mater spravila k očetu.  
 Zapustil sem bohinske krasne dole  
 In tu prebivam zdaj, možjé Dovžani.  
 S Triglava lahko gledam mrzli grob,  
 Ki zgodaj mi pokopal je očeta,  
 In grob, pod katerim spava zlata mati.  
 Molitev ondi molim za preljuba,  
 In Bog me sliši, ker nebes je blizu —  
 Triglava starega kamenó teme.“  
 Že mnog je čul Matijčeta povest,  
 Ki pletla se mu je v življenji mladem.  
 Pa vnovič jo je vsakdo rad poslušal,  
 Ker niso pravila jo mrzla usta,  
 Srce ljubeče v njej je govorilo.

Krog Mihe so se zbrali mlajši dečki,  
 Zvedavo gledali njegovo spretnost,  
 Kako je urno skubel jerebice,  
 Kako natanko je očistil drob  
 In ročno raztelesil vsako ptico.

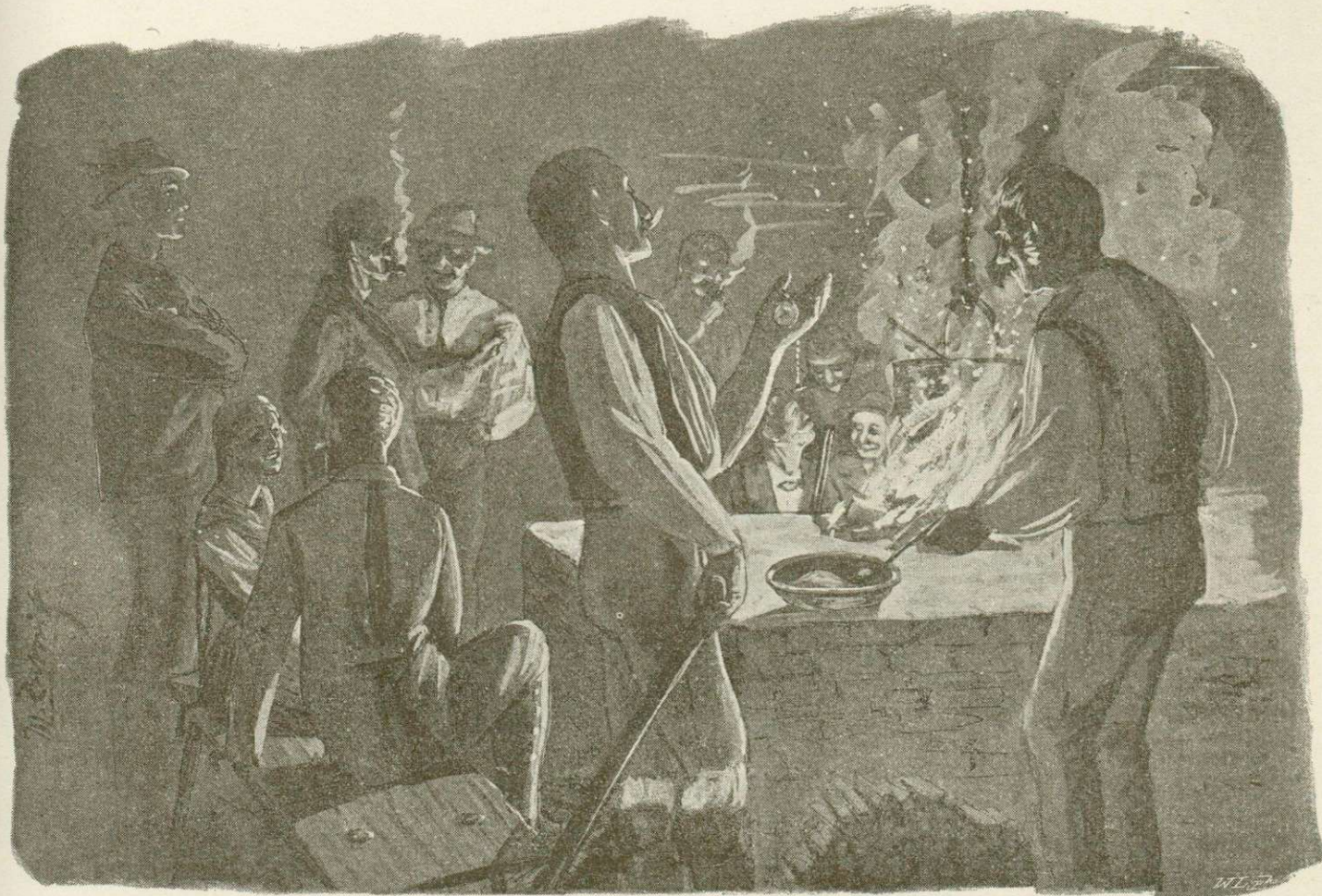
Pri brdki Mini se mudil je Otmar.  
 S klobuka snemal je pogorske rože  
 In vezal s svilo jih je v pestri šopek.  
 Od vsake Mini je ime povedal,



Pomen skrivnostni vsake je poznal:  
 Da sleč rudeči je ljubezni znak,  
 Zaupanje pomenja petrov ključek,  
 Ovčica zlata trpko ljubosumnost.  
 Poslušala je Mina govorico,  
 Oko zaupno zrlo je na ptujca,  
 In ta iz nje očij sladkost je pil.  
 Dopletel Otmar je planinski šopek,  
 Na recelj zlat nataknil je obroček,  
 Katerega je z bele roke snel.  
 V obročku se žarel je rudeč rubin,  
 Kot mlada v srcu zažarí ljubezen.  
 Podal je šopek deklici preprosti,

Ki v nedrije vtaknila je cvetlice,  
 Zažgala ž njimi si gorjé neskončno.

Končal povest ganljivo je Matijče,  
 Končal je Otmar zapeljivo delo,  
 Končal je Miha jerebično kuho  
 In vse povabil na večerjo slastno.  
 Zajemali so vsi iz jedne sklede  
 In jednoglasno vsi hvalili Miho,  
 Da dobro kuha Rupnikov pastir,  
 Todà še boljši strelja dovški lovec.  
 Le Otmar ni pritaknil se večerje,  
 Pod milo se je šel hladit nebó.



„Pri ognju v Rupnikovi koči.“ (M. Zarnik. Ilustracija k str. 578.)

In ni se vrnil, ko je po večerji  
 Ubrala mlada Mina rožni venec  
 In so brneč za njo molili gorci;  
 Odšel je rajši spat v seno na svisli.

Z molitvijo večer je bil završen.  
 Planinski vasovalci so odšli,  
 Da leže vsak na trdo gorsko postelj,  
 Ali zarije se v senó na svislih.  
 In dovški lovec tudi je obesil  
 Čez ramo puško risano in torbo.  
 Slovo je vzel od Mine: „Lahko noč!“

Pri plotni lesi ga je čakal Miha  
 In tiho spremil ga do prve gošče.

Postala tam sta Miha in Matijče.  
 Pastir se srepo je ozrl na lovca,  
 Skrivnostno mu govoril je besede:  
 „Matijče, ker te rad imam, povem  
 Skrivnost ti, ki ne more biti skrita.  
 Poznaš ti Mino? — Ona tudi tebe!  
 In to dovolj naj bode mladi krvi.  
 Vse to pa mari ni pastirju Mihi.  
 A mari biti mora vsakemu,  
 Če toti ptujec s prstani slepari  
 Dekleta naša neizkušena.  
 Veruj, Matijče, nič ni prida Otmar,  
 Čeprav se tudi tebi je prikupil.  
 Kdor vedno hodi rajši se hladit,  
 Kot v koči z nami molil bi molitev,



Veljá mi toliko kot piškav oreh.  
Zato odprí oči in dobro glej,  
Komu in s čim se Otmar prilizuje!  
Dekle mladó ima še kratko pamet,  
Zato pa tebi bodi skrb možaku.  
Ta svèt ti daje Miha — star pastir,  
Ki mnogo vé in se le redko zmoti!“

Zasukal se je Miha in odšel,  
Matijče pa je dolgo stal še v gošči.

Visoko že je šmarni križ priplul,  
Na zemljo legla je meglica hladna,  
Ki pasla se je ob potoku bistrem.  
S krepilno rôso je pojila travo,  
Delila cvetju novo je življenje.  
Meglà, ki legla je pa lovcu v dušo  
Kot slana, ki popari s strupom cvetje,  
Najlepši cvet je hipno zastrupila.  
Zato molčé se vračal je domov,  
Zato s planine ni priukal lovec.

(Dalje.)

## Na Gorenjskem.

### 4. V planinski koči.

Kakor gnezdo vrhu gore,  
Ki je orel znosil je,  
Zdiš se, kočà, mi, kjer more  
Potnik pokrepčati se.

Kakor duh si gorski sivi,  
Kočar, osiveli mož,  
Zove tvoj me dom vabljivi,  
Ki je poln planinskih rož.

V starih dneh ne nehaš peti,  
Kot otrok si še vesel,  
Pa povej mi, kdaj živeti,  
Starec, tukaj si začel?

„Tukaj bivam do starosti  
Že od mladih svojih let,  
Vsega daje mi zadosti  
Lepi moj pogorski svet.

Časih se zgodi, da k meni  
Pride ptujec trudnih nog.  
Dom vsekdar pa osamljeni  
Čuva mi nebeški Bog.“

V tem trenutku mi prešine  
Dušo čut kot rahel sèn,  
Pôgled vzplava mi v doline,  
Vzkliknem v misli zatopljen:

Brez prestanka tam življenje  
Žene ples hrumeči svoj —  
Srečen si, ker to vrvenje  
Prišlo ni v dom tihi tvoj!

### 5. Gorska roža.

Vprašam tebe, gorska roža:  
Kaj zacvela tod si, kaj?  
Lepše je pri nas, ko maj  
Cvetju nežna lica boža.

Roža mi v odgovor dé:  
Bog za goro me ustvaril,  
Dol je tebi v dom podaril —  
A zakaj, on sam to vé.

### 6. O ceste, ve bele ceste!

O, ceste, ve bele ceste,  
S planino vežete svet,  
Po vas ga hodimo zret,  
O, ceste, ve bele ceste!

O ceste, ve bele ceste,  
Kdo stopal že vse je tod?  
Za rodnom nosile ste rod,  
O, ceste, ve bele ceste!

O, ceste, ve bele ceste,  
Lahak je bil mnogim korak,  
Pot večim ste bile težak,  
O, ceste, ve bele ceste!

O, ceste, ve bele ceste,  
Trpinu rešenja ste pot,  
Ko zvežete tod z ondot,  
O, ceste, ve bele ceste!

O, ceste, ve bele ceste,  
To vem, da mi pride čas,  
Ko več ne pojdem po vas,  
O ceste, ve bele ceste!

O, ceste, ve bele ceste,  
Takrat me drugi nesó,  
In peljete vse v nebó,  
O, ceste, ve bele ceste!

E. Gangl.



# Za pravdo in srcé.

(Tragedija v petih dejanjih iz časa kmetiških uporov l. 1573. — Spisal Anton Medved.)

## Tretje dejanje.

### 1. prizor.

Dizma. Grajski hlapec.

*Dizma.*

Šlo je torej po sreči. Da ji le hudega nista prizadela.

*Hlapec.*

Prav nič hudega. Kakor ste naročili. Midva sva bila za grmovjem skrita. Ko je počila vaša puška, šla sva précej v logarjevo kočó in vprašala, kodi se gre na Rako. Potem sva prosila, da naju naj Katarina vsaj na rob gozda spremi, potem nama bo ob mesečini že mogoče uzreti grad in tje iti.

*Dizma.*

Poznala vaju ni.

*Hlapec.*

Prav nič. Jaz sem imel brado, oni brke. Šli smo torej in prišli na rob gozda, kjer je bil voz pripravljen. Ko ji rečeva, naj sede na voz, tedaj je prvič vzkriknila. A midva jo siloma posadiva na voz. In ko je v drugič močno zavpila, potisnem ji robec pred usta in ga tiščim toliko časa, dokler nismo prišli blizu gradú. Potem je utihnila in tiho dospela na grad, kjer jo je prijazno, skoraj boječe sprejel mladi gospod.

*Dizma.*

Dobro! Zato vama bo že gospod plačal, ali pa vama je že.

*Hlapec.*

Prav nič, gospod Dizma, doslej. A mislim, da naju tako ne pusti, ker sicer bi lahko, ko bi hotela — — komu povedala —

*Dizma.*

Kaj? ti se ne bojiš groziti . . .

*Hlapec.*

Prav nič, gospod Dizma. Obljuba dela dolg. Meni je, da vam naravnost povem, malo žal, da sem se polotil nepoštenega dela. A gospod se mi zdi pošten, jaz pak sem potreben nje-

govega denarja, in še bolj njegove milosti. Toda brez plače, veste, kdo naredi dandanes kaj na svetu?

*Dizma.*

Ali pa veš, kje stanuje Katarina?

*Hlapec.*

Prav nič, gospod Dizma. Jaz je še nisem videl od onega trenutka, ko sem jo privêl na Rako.

*Dizma.*

No, no, dobro! Le pojdi sedaj na delo, saj ga imaš dosti!

*Hlapec.*

Prav nič, gospod Dizma.

*Dizma.*

Môlči! Ali te opalim! Pojdi!

(Hlapec odide.)

### 2. prizor.

*Dizma*

(sam).

Imenitno, težko vprašanje! Od njega je odvisna moja sreča, moje bogastvo. Kaj mi kaže storiti? Katarino oprostiti? Bah! Na to še mislil nisem nikdar. Ponoči izkopati denar? Da, da: lahko bi ga vražji mladenič premaknil. Kmetiški cepec, a ni neumen, saj toliko ne, da bi meni prav hodilo. Kaj? Kaj? (Hodi sem in tje.) In še hitro je treba. Danes je že tretji dan. Kaj ko bi . . . (Zamisli se.) Nerodno delo! In vendar, in vendar bom storil. Dobro, dobro. Tako bom storil. Jaz stopim k Erazmu in mu povem, kdo je hotel njegov morilec biti in povem gospej Barbari tudi — da — in potlej, potlej, pohitim k Andreju in mu rečem: „Dolgo sem iskal, kje je zaprta Katarina. Potem sem jo našel v sobi, kjer je grajščinska zakladnica. Ključ vanjo imam jaz ponarejen, a leži na dnu zaboja v gozdu — ne nič tako. Rečem mu: Postrežnica jedina jo lahko izpusti. Jaz sem ji



obljubil sto zlatov, da gre potem lahko iz službe. Teh sto zlatov mi daj iz zaboja in sicer précej. On pojde. Samega popustim. Za njim le pošljem kako senco, ki si zapomni kraj, kjer bo kopal iz zemlje zaboj. Kadar mi bo kraj znan, potem naj ga primejo précej. V istem trenutku pa idem jaz tje, in z zakladom naprej. Nič — o kako nes pameten! Čemu toliko neumnih ovin-kov. Imam jo, imam, drugo misel. —

Če jaz povem Erazmu, da je Andrej nanj streljal, če ga potem Erazem po božji in človeški pravici lahko zapre in se iznebi naj-hujše ovire v svoji ljubezni do Katarine, ali mi ne bo dal, kar bom zahteval, in mi od-pustil vsako mojo krivdo? I, ta denar! Kaj je Erazmu za denar! In njegova prošnja zame pri gospej Barbari reši me sleharne kazni. In naposled, ali mi more dokazati Andrej, da je denar ukraden! Izvrstno! Dobro sem jo po-godil! Da le dobim zaklad v svoje roke! Iz-govor bo lahak.

### 3. prizor.

Dizma. Erazem.

(Erazem pride zamišljen.)

*Dizma.*

Gospod! Zakaj ste potrti? Vse pojde dobro.

(Erazem ga molčé pogleda.)

Tako rad bi z vami nekaj govoril.

*Erazem.*

Kdo ti brani?

*Dizma.*

Ali me boste blagovoljno poslušali? Zve-deli bodete nekaj, kar vas bo osupnilo, in naj-brže tudi vzradovalo. Vi veste, da sem že blizu trideset let pri vas, in sem zmerom zadovoljen s svojo gospôdo in zaslužkom. Moj zaslužek je dober, in ker sem varčen, kakor veste, zato sem si v teh letih mnogo prihranil. Vi morda ne slutite, koliko?

*Erazem.*

Na to nisem niti mislil. Bog ti blagoslovi imetek. Jaz ti ga gotovo ne zavidam, ko bi bil tudi večji od mojega.

*Dizma.*

Da, da, zato, ker ste blag človek, žlahten gospod. Morda se spominjate tudi, da sem pred nekaterimi leti vse vino na Ogerskem prodal in odračunil gospej denar, kolikor ga je zahtevala že pred prodajo. A jaz sem zanj mnogo več skupil, kakor sem tedaj povedal.

*Erazem.*

To ni bilo prav, da si lagal, zlasti ker se ni bilo treba. Ako sta se tako pogodila z mojo materjo, potem nisi krivično ravnal.

*Dizma.*

Žal mi je, da sem lagal. A krivičen ni bil niti jeden vinar. Jaz sem se trudil mnogo na prodaji.

*Erazem.*

A prosim te, zakaj mi vse to pripoveduješ?

*Dizma.*

Précej! Poglejte, moj gospod! Časi so ne-varni pred Turki, hajduki . . . in jaz sem sklenil, da svoj denar zakopljem. Kovač mi je skoval železen zaboj, vanj sem položil svoj imetek in ga zagrebel v zemljo v gozdu. In kadar se mi je kaj nabralo denarja, nesel sem ga brž v zabojček.

*Erazem.*

Jaz v resnici ne vem, kaj je meni do tega.

*Dizma.*

Le čujte: nesrečo sem imel. Nekdo me je dvakrat pri delu v gozdu opazil, vzel zaklad iz zemlje in ga zakopal na drugo mesto.

*Erazem.*

No, to je nesreča. Milujem te.

*Dizma.*

In kaj mi je očital? Da je denar ukraden, da sem ga vzel iz kmetiških žuljev, da zato ni moj, da me hoče ovaditi pri vas ali gospej, in tako dalje . . . Pomislite, kako so me uža-lile njegove besede, mene starega, vedno ver-nega služabnika!

*Erazem.*

In kdo je bil to?

*Dizma.*

Ravno tisti, ki je oni dan v gozdu na vas streljal in vas zadel v nogo.

*Erazem.*

Kaj?! kaj?! (Osupne.)

*Dizma.*

Da, ravno tisti. Poznam ga, tudi vi ga po-znate.

*Erazem.*

Za Boga, povej! Hitro!

*Dizma.*

Čakajte, gospod, précej! Samo nečesa vas bom preje prosil. Gospá gre in gospod Krištof. Pojdiva! (Gresta na desno.)



## 4. prizor.

Krištof Ložan. Barbara.

*Barbara.*

Vse zastonj, pravite?

*Krištof.*

Vse zastonj! Po dolgem pregovarjanju mi je rekel: Ne trudite se, da bi me odvrnili. Če ste mi res naklonjeni, trudite se rajši, da bi mi jo pregovorili. S temi besedami je odšel in me pustil samega.

*Barbara.*

O, gospod Krištof, prijatelj moje hiše! Polovico svojega imetja bi rada izgubila, da se moj sin premisli.

*Krištof.*

Jaz vam rečem toliko, milostiva gospa: boljše je, da imate srečnega sina poleg plebejke, kakor nesrečnega, mrtvega poleg plemkinje.

*Barbara.*

Dosti, dosti! O ne govorite o smrti, o nesreči njega, ki mi je vse na svetu. Ni je ženske, da bi mu jo branila, ko bi bil brez nje nesrečen. Jaz se udajem.

*Krištof.*

Potem vam še nadalje svetujem. Zatajite žalost, zatrite nevoljo, odložite neprijaznost vpričo deklice. Ne zamerite! Po mojih mislih se ona boji zlasti vas. Ako jo vi zase pridobite, potem se omeči njeno srce tudi proti sinu.

*Barbara.*

Pripravljena sem odslej vse storiti, da jo naklonim Erazmu. Hočem se ponižati in približati kmetiški ubožici. O težko je, a bodi! Za sina storim vse. In sedaj — kako je na Hrvaškem?

*Krištof.*

Vojska stoji očitno na nogah dva dni. Tahi je v smrtni grozi in nevarnosti. Vse delo je zapuščeno.

*Barbara.*

Med nami je vse mirno. Nihče nič ne vé. Kmetje so pokorni kakor preje, in še bolj. In vendar se bojim. Jutri odpotujeva z Erazmom.

*Krištof.*

Čemu? Moj brat Danijel, zapovednik Bihački, je s svojo četo prišel v Krško. Povsodi zasledujemo, da bi odkrili kako zaveso, a doslej nismo ničesar našli. Le nekaj hrvaških kmetov je ujetih v Krškem. Predno more vojska hrvaških kmetov priti do Krškega, imamo pomoč od Jošta Turna, ki so ga kranjski stanovi pre-

skrbeli z orožjem in šeststo vojaki Uskoki. Preveliki strah naš bo kmete le ohrabil. Jaz ostanim nalašč pri bratu še nekaj dnij, dasiravno sem mislil iti v Lož.

## 5. prizor.

Prejšnja. Dizma.

*Dizma.*

Globoko se uklanjam, gospa. Nekaj kratkih vprašanj imam službenih.

*Barbara.*

Povej!

*Dizma*

(izvleče liste).

Na hiši Pavla Orehka sem videl oni dan tri zajčje kože na vratih razprojene. Rekel je, da je zajce v zelju ubil. Kazen?

*Barbara.*

Tri dni ima priti v tlako delat.

*Dizma.*

Matija Čednik je nesel zadnjikrat soma iz Krke in ga skril, da ga ne morem zaslediti. Sedaj ga je že gotovo použil.

*Barbara.*

To je berač. Vzemi dva hlapca in ga na samem pretepite.

*Dizma.*

Vas Vrbičje je popasla dva laza v grajščinskih lozah in se brani plačati užitnino, ki smo jo lani povišali.

*Barbara.*

Vsaka hiša ima dati jedno ovco, sicer prepovemo nadalje pasti vsem vaščanom.

*Dizma.*

Janez Trojan, sin umršega Luke Trojana, že nad jedno leto dolguje mrtvaščino. Pravi, da toliko ne more plačati in da preje niso nikdar plačevali po deset goldinarjev.

*Barbara.*

Kaj to njemu mari! Ako ne plača v enem tednu, zarubi naj se mu dom in zemljišče.

*Dizma.*

Anton Jama je prodal dve njivi na Omotski rebri in še sedaj ni prišel plačat desetine in po prodajno listino.

*Barbara.*

Jeseni naj se mu vzamejo vsi pridelki obeh njiv, če ne pride do setve plačat.



**Dizma.**

Potem . . .

**Barbara.**

Dovolj! Po ušesih mi šumi. Od jutra do večera ne čujem drugega kakor pritožbe, gole pritožbe. Stôri, kakor sem velela.

**Dizma.**

Tudi treh hlapcev pogrešam od jutra že. Ali ste jih morda vi . . . ?

**Barbara.**

Jaz ne. To je tvoja skrb. Pojdi in pripelji mi pred vsem ono deklino — ne vem, kako ji je že ime. Saj ti je znano.

**Krištof.**

In dajte osedlati mojega vranca.

(Dizma odide z globokim priklonom.)

**6. prizor.**

Barbara. Krištof.

**Barbara.**

Ideta naj iz doma tukajšnjega na Ogersko. Tam nihče ne pozna dekleta in doma naj jo drži, dokler je sam ne naobrazi.

**Krištof.**

Storite, kakor vam drago. Jaz nisem mogel boljšega svetovati, kakor sem. Ako hočete ravnati iz ljubezni do jedinega sina . . .

**Barbara.**

Rekla sem.

**Krištof.**

Jaz jezdim sedaj naravnost na Kostanjevico vprašat samostan, kaj vedó tam o upor.

**Barbara.**

Zahvaljujem vas za trud in obisk. Da se skoro vidimo zopet zdravi in varni na Raki! (V tem pride Katarina in se boječa s povešenim licem ustavi na levi strani. Krištof odide.)

**7. prizor.**

Katarina. Barbara.

**Barbara**

(gleda jo nekaj časa molčé).

Stopi bliže! (Ko se Katarina ne gane, gre k nji in jo poboža po lici.) Ne boj se, dete! Zakaj molčiš? — Ali nisi rada na gradu? — Le srčno povej!

**Katarina.**

O gospa —!

**Barbara.**

Saj veš, zakaj si na gradu. In če veš, ne moreš žalostna biti. Ali veš?

**Katarina.**

Mislim, da vem.

**Barbara.**

Moj lastni, jedini sin Erazem te hoče osrečiti. Kako bi potem ne kazala veselega lica? Kje in kdaj je tvoja vrstnica dosegla toliko milosti?

**Katarina.**

O gospa — izpustite me domov! Zakaj bi kalila vam srečo in morda zapravila tudi svojo! Moj oče, moj oče!

**Barbara.**

Očeta boš lahko videla kmalu. Ti naše sreče ne boš kalila. Moj sin te ljubi in govori, da ob nobeni ne more biti srečnejši, kakor ob tebi, če si tudi preprosta, uboga deklica. (Po strani sama zase.) Koliko premagovanja!

**Katarina.**

O da bi bila še preprostejša, še ubožnejša!

**Barbara.**

Le bodi prijazna in ljubezniva ž njim! Glej, ti boš še občevala z visokimi gospemi. No — in jaz ti tukaj povem, da te vsprejemem v svoj dom kot svojo hčer, da bom tako ravnala s teboj, kakor bo hotel in želel moj sin. Mene se nikar ne boj! Name se nikar ne izgovarjaj pri mojem sinu. Iz ljubezni do njega vse storim.

**Katarina.**

O, vem. Potem me iz ljubezni do njega odpustite. Pomislite, kaj sem jaz, kaj je on. Jaz uboga, neučena —.

**Barbara**

(sama zase).

Ponižna je. Ugaja mi bolj . . .

(Prijazno jo prime za roko.)

Tebi je Katarina ime. Torej Katarina še jedenkrat, mene se nikar ne boj! (Odide.)

**8. prizor.****Katarina.**

Slutila sem, čakala sem viharjih dnij  
V življenji svojem, in prišli so res.  
Moj Bog, moj dobri Bog, navdahni  
Duha mi s pravo mislijo te ure.

(Prestane.)

Je-li to res? Da sama sebi nisem  
Odkritosrčna? Je-li to mogoče?





Beatrice. (Po kipu *prof. Petra Magnija* v Milanu.)



Jaz ne verujem, in čim manj verujem,  
 Tem bolj se sama sebi zdim nesrečna,  
 Tem rajša bi verjela. Je-li res?  
 Ne, proč od mene vsaka sladka vera,  
 Visoka misel iz srcá izgini,  
 Napólnite nekdanji me spomini,  
 V očetni mirni dom me preselite,  
 Kjer skromno v tesnem domu smo živeli.  
 Moj dragi oče in moj — zaročenec  
 V ljubezni srečni, dasi v majhni koči.

(Prestane.)

Kako naj zadušim upor nemirni,  
 Ki vstal je v mojih prsih in razsaja?  
 Gorjé, če čutim, kar boječa slutim!  
 Ne, jaz ne čutim, niti iskre, nič  
 Ljubezni, spoštovanja do, do — njega . . .  
 Z gradú domov! Od kraja strani, strani,  
 Kjer ni mirú, ni sreče — o moj Bog! —

(Sede na stol.)

On nikdár ni mi storil zlá na svetu,  
 Ljudem je dober, blag — in greh njegov,  
 Da s silo je otel, — to ni — kako?  
 To je njegova krivda, neodpustna.  
 Da, to je greh — krivica za očeta,  
 Krivica za koga — Andreja tudi?  
 In kaj je temu storil kdàj Erazem,  
 Da je nameril nanj morilno cev?  
 Po duši se mi gnetejo vprašanja,  
 O kdo, o kdo mi dá odgovor nanja.

(Zamisli se.)

### 9. prizor.

Prejšnja. Erazem.

**Katarina**

(se vzbudi).

Gospod Erazem!

**Erazem.**

Jaz sem zopet tukaj,  
 Da te vzbudim iz težkega mišljenja.  
 Ne boj se! Čas rešitve je došel.

**Katarina.**

Rešitve čas? O hvala vam, gospod!  
 Kako želim spet videti očeta!

**Erazem.**

Čuj, nekaj mi je žal. Odpusti mi!  
 Ljubezen, pravijo, da oslepi,  
 In zaslepila je za čas i mene.  
 Kesam se, da sem ti slobodo vzel,  
 Čeprav je vzeti nisem htél za vedno.  
 Ti spet si prosta, vrni se domov!  
 Jaz ljubil sem, jaz ljubim še — zastonj.  
 Govoril sem zastonj, a več ne bom.

Nekoč sem sanjal, da ti morda vendar  
 Zanetim iskro v blagem tvojem srci,  
 Ki bi v ljubezni razplamtela záme.  
 Lep sèn je bil, ostal je sèn samó.  
 Ti sama veš, ti bolje veš od mene,  
 Zakaj ljubezni tvoje nisem vreden.

**Katarina.**

Gospod Erazem, prosim vas, nikar  
 Tako ne govorite. O, saj veste . . .

**Erazem.**

In zdaj sem slišal neprijetno vest,  
 O, neprijetno záme in zaté:  
 Tvoj zaročenec bil bi — Katarina —  
 Povem naj — bil bi skoraj moj morilec.

**Katarina.**

(prestrašena).

Vi veste, Bog, vi veste, o gospod —  
 (Pade predenj.)

Kdo vam je, kdo — — povedal? O, gorjé!

**Erazem.**

Mirú! Glej, jaz sem miren, Katarina!  
 Le vstani in poslušaj me na dalje!  
 (Vzdigne jo, ona si pokrije obraz z rokami.)

Ti misliš, da ga moram zdaj zatreti,  
 Ugonobiti, ljuto kaznovati:  
 Ne misli tega! Misli, da ga morem!  
 In da se meni ti ne smiliš sama,  
 Jaz rekel bi ti: misli, da ga hočem.  
 Ne, Katarina, malo me poznaš.  
 Nikar ne trepetaj in bodi mirna.

(Prime jo za roke.)

Za krutega me smatraš po krivici,  
 Slepiv lažnivec v tvojih sem očeh,  
 Prevzeten plemič brez srcá. A bódi!

**Katarina.**

O ne, o ne, gospod Erazem, ne.  
 Kdaj sem vam neki pokazala to?  
 O, tudi vi se motite o meni.

**Erazem.**

Kako stojim ponižan pred teboj;  
 Napadovalec ti je več kot jaz,  
 To me globoko peče, Katarina.  
 A ker sem toliko doslej se trudil,  
 Ne maram zadnjemu uteči trudu.  
 Dejal sem ti, da svojega očeta  
 Privêdi k nama, da živi med nama  
 Udobno, lahko na večer življenja;  
 Obljubil sem, da z iskreno besedo  
 Ljubečo mater omečim za ljudstvo,  
 Naj kaže se mu mater, kakor meni;  
 Domišljjal sem te na bodoče dneve,



Ko bodeš todi kraljevala ti,  
Zaslomba ljudstvu in tolažba, čast.  
Vse to ti ni otajalo srcá.  
In zdaj ti še na dalje razodenem,  
Da prizanesem krivdo vso Andreju  
Zaradi tebe, da mu vse odpuščam . . .

**Katarina.**

Kako ste milostni, gospod Erazem,  
O, vi ste blag . . .

**Erazem.**

Povej mi, Katarina,  
Kaj še želiš od mene? Kar imám  
Na svetu, vse ti dam. Izpolnim vse.

**Katarina.**

Kaj morete mi dati več in jaz  
Kaj morem še želeť? Hvala vam,  
Gospod Erazem, jaz sem vam hvaležna,  
In ako bi živela tisoč let,  
Nezabljeno bi bilo mi ime . . .

**Erazem.**

O, ktero! Reci, dàj mi, Katarina!

**Katarina.**

Ime Erazem . . .

**Erazem.**

(stopi k njej).

Daj mi svojo roko!  
O Katarina! Zadnji ta trenutek  
Izreci zadnjo, končno mi besedo,  
Potem odidi! Katarina, reci:  
Gorí li v tvojem srcu jedna iskra  
Ljubezni zame? Ali je resnica,  
Da jaz te onesrečim, ravno jaz?  
Odgovor bodi kratek, ker je zadnji!  
Če je resnica, reci pred odhodom:  
„Jaz se ne vrnem več.“ A če mi rečeš:  
„Jaz se povrnem“, — vedel bodem vse  
In se tako zanesel na obljubo  
Presladko tvojo, da te samo, samo  
Odpošljem in ne pošljem nikdar póte.  
Odkritosrčna bodi pred seboj,  
Nobenega izgovora več nimaš.

**Katarina.**

Moj oče, oh moj oče!

**Erazem.**

Pride k nama.

Ob mizi najini sedel bo vedno  
In jaz mu bom vselèj kot ti pokoren.  
Morda se prvi hip razjari. Čakaj!  
Ko me spozná, drugače bode sodil;  
In ako bodeš srečna ti — zakaj  
Ne bode oče tvoj, ki te imá  
Jedino hčer, bogastvo vse na zemlji?

**Katarina.**

Če bode srečen oče moj ob naji,  
Potem bom srečna tudi jaz ob — vas.  
Gospod Erazem, jaz se vrnem.

**Erazem**

(glasovito)

Vrneš?

O Katarina! Angel te obvaruj!

(Objame jo.)

Privèdi mi očeta, da ga vsprejemem  
Kot Jožef Jakopa nekda v Egiptu.  
O draga duša, pojdi!

**Katarina**

(ganjena).

Z Bogom! z Bogom!

(Odide, Erazem za njo.)

## 10. prizor.

**Dizma**

(pride in se udari po čelu).

To je vendar čudno. Treh hlapcev ni nikjer.  
Zdaj naj pa pride ukaz, da bi zgrabili, zgrabili  
lopova iz Zalesja! In nihče se nič ne zmeni  
zanje. Jaz pojdem sam v Zalesje. (Odide.)

## 11. prizor.

Erazem. Barbara.

**Erazem**

(objame mater).

O mati, mati, jaz sem srečen, srečen!

**Barbara.**

Kaj?

**Erazem.**

Ona, Katarina, se povrne,  
Ker ljubi me, o čujte mati, ljubi —  
In jaz sem srečen zdaj —

**Barbara.**

Moj sin, le bodi!

Jaz se radujem tvoje sreče sama.  
A kdaj se vrne? Menda nisi zabil,  
Da jutri odpotujeva.

**Erazem.**

To vem.

A tudi vem, da, kar je obljubila,  
Izpolni, da se vrne, ko midva  
Na Rako se povrneva — gotovo.  
O kmalu se vrniva, moja mati,  
Najdražja mati, kmalu — kaj? — o, da!



**Barbara.**

Če bodeš želel . . . Kaj mi je, Erazem?  
Tako tesno mi je pri srcu danes  
Od jutra že — ne vem zakaj — a jaz  
Domnevam, da me čaka neko zlo —

**Erazem.**

Tako se včasih vsakemu godí.  
Ne bojte se! Od kod naj pride zlo?

**12. prizor.**

Prejšnja. Sèl.

**Sèl.**

Uklanjam se ponižno. Naš gospod  
Iz Krškega pošilja me do vaju,  
V največji naglici mi je naročil,  
Da précej brez odloga odpotujta!  
Od Brežic se pomika silna vojska  
Upornih kmetov proti Krškemu.  
Na Vidmu sto brodov pripravljenih  
Leži in čaka vojske, ki je zdaj  
Gotovo že prišla do Vidma.

**Barbara.**

Bog!

Erazem! Odpotujva! Hitro! Hitro!

**Sèl.**

Na dalje naročuje moj gospod,  
Da v Žuženberk bežita.

**Barbara.**

Dizma, Dizma,

Ljudje, služabniki, vozove, konje!

**Erazem.**

Ne bojte se! Saj nič se ne zgodi,  
Jaz hitro vse pripravim v malih hipih.  
(Hoče oditi.)

**13. prizor.**

(Prejšnji. Dizma.)

**Dizma**

(priteče).

Upor, upor! Vse na nogah, v orožji.  
Poglejte skozi okno! Kakor ogenj  
Izbuhnil je upor. Poglejte trume!  
(Vsi gredó proti lini.)

**Barbara.**

Moj sin, moj sin Erazem, pojdi k meni!  
Zaprite grajske duri! O gorjé!  
(Vedno bližji se čujejo glasovi, klici: Smrt go-  
spôdi! Rajši stokrat umreti kot tlačaniti! Stara  
pravda, stara pravda!)

Gorjé mi! Sin ti bil si vedno dober.

**Erazem.**

Jaz nisem storil jim krivice nikdar.  
(Čujejo se med vpitjem streli. Ko se v némi grozi  
vsi drže drug drugega, zaropotajo spodaj grajske  
duri, in glas Lokvanca se začuje: „Prišli smo po  
svoje pravice.“)

**Barbara**

(omahne sinu na vrat).

Erazem, reši me! Reši me! Reši me!

*Zavesa pade.*

## Prve hiše.

(Povest. — Spisal J. Štrukelj.)

**I.**

Grbec ptujo grbo vidi, svoje pa ne.  
Nar. pr.

„Mica, glej no, Mica!“

„Kaj?“

„Poglej no — brž poglej!“

„Kaj pa je takega?“

„Če misliš, hitro! Jej, ali vidiš?“

„Ti presneti otrok ti, kdo bi mu zaupal?“

„Jaz sem ga že precej časa opazovala. Naj-  
poprej je jemal iz zavitka sladkor. Ti ne veš, kako  
je oblomil večji kos na vseh ogljih! Manjše je pa  
kar poskril po žepih. Res, kdo bi mu prisodil?“

„Pa da zna tako nagniti! To ti pije kakor  
velik.“

„Jaz bi ga ne bila spila toliko v dušku.“

„Saj ima vino, čeprav je Sodovo, vendar  
nekaj moči: ali temu otroku teče kakor voda.“

„Jeminasta, koliko si je naložil! O mati  
usmiljena, pri taki hiši — pa že več suhih  
klobas nimajo! Saj nese menda tudi klobase,  
ali ne?“

„Kajpada, sedaj -le si bo ona postregla,  
seveda prav na skrivnem, ker poslov ni doma  
in otrok ni v hiši.“

„Kaj pa vino? Meniš, da ga bo sama cel liter?“



„Vino je najbrž zanj. Danes neče k Sodu, preveč drugih ljudij je tam.“

Tako sta se pomenkovali — ni še veliko let tega — nedeljo po sv. Janezu, pa ne tistem, ki dan daljša, ampak tistem, ki ga krajša, koprivje-jezični gostji Prvinove koče: Kotarjeva Urša in Bremenčkova Mica. Zadnja je pred tem pogovorom zajemala iz precejšnjega lončka kavo, toda ne hitro, kakor je bila sicer njena navada, ampak pogosto je počivala ter se naslanjala na mizo in si podpirala desno lice z roko; neznansko jo je namreč bolel podočnik. Zato torej ni tako naglo skočila k oknu, kakor drugače ob prilikah, ko je bilo kaj videti. No, sedaj je jela oči pasti na stvareh, ki jih je bil nakupil Grebenov Tinček v gostilni pri Sodu, in mahoma je pozabila, kako slastna je kava in kako hudo je, če človeku zob nagaja. Šele tedaj, ko jo je zavil osemletni Tinček namesto v vežo proti skednju ter izginil za velikimi, škripajočimi vrati, zabolel jo je zopet podočnik.

„Oh, kako kljuje! Drevi se bom pokadila, če bo kaj odleglo. Da bi vsaj po noči mir imela!“ Po tem vzdihu je sedla za mizo ter se vnovič lotila kave. Urša pa je obslonela pri oknu, jedla za malico velik kos kruha ter gledala proti Grebenu in na cesto, kakor vselej, kadar ni imela nujnega dela.

„Komu bi bilo prišlo na misel“, obrnila se je po kratkem molku na pol proti Mici, „da ne bo nesel nji? Vidiš, sami otroci bodo jedli in pili! Kje so neki denar dobili?“

„Pa še povprašuješ!“ zavrnila jo je Mica nekam osorno, ker prišla jo je sitna zaradi bolnega zobú. „Kje neki? Ukradli so ga.“

„To se tudi meni zdi. Toda njemu, nji — ko oba tako skrivata?“

„Ej, on in ona sta premetena, otroci pa še bolj zviti.“

„Kaj pa, če bi bili stari vzeli?“

„Zapravljali bi pa njen denar.“

Utihnili sta za nekaj časa. Urša je molče gledala skozi okno. No, in to se mora priznati: Prvinova kočica je imela v tem oziru zelo pripravno lego. Bila je sezidana ob vhodu v vas Okroglo. Jedno okno je bilo obrnjeno proti Grebenu, drugo proti cesti. Kdor se je znal dobro sukati od okna do okna, ni mu zlahka ušla kaka znamenitost. I, Kotarjeva Urša je bila dobro vajena tega posla. Dasi že pri petdesetih, vendar se je sukala kakor dekle. Bremenčkova Mica je bila sicer precēj mlajša, pa ni bila več tako gibčna; toda to ji ni nič škodovalo, saj jo je Urša vselej o pravem času poklicala.

Lep razgled je bil pač iz Prvinove koče, to je resnica, a druge lepote bi zastonj iskal na nji. Zanimarjena in umazana je bila znotraj

in zunaj. Stranski steni sta bili zidani, končni pa leseni in menda svoje dni pobarvani; ali stari ljudje več ne pomnijo tega. Tisti zidar pa, ki se je lotil stranskih sten, umrl je najbrž, predno ju je ometal; a naslednika menda niso mogli dobiti, ki bi si bil upal dovršiti pričeto delo. Prej ko ne ga pa še iskali niso, češ, da ne bi kaj skazil. Skratka: omet pri Prvinovi hiši ni še nikoli odletel in bi tudi pri najhujšem potresu ne, — ker ga ni bilo. — Pred vežnim pragom je bilo zmeraj vse navlečeno. Tu je imelo svoj prostor tnalo, kad za dežnico, ki se je na zverženi deski pol lovila pol zlivala pod kap; nekaj hlodov je tudi ležalo navskriž, sploh: pred Prvinovo kočico nikakor ni bilo tako lično in čedno, kakor bi se spodobilo pri vhodu v Okroglo. Vas s šestdesetimi hišami — v ljubljanski okolici — je namreč drugače prav lepa, samo Prvinova kočica jo kazí. Toda za vse to so se presneto malo menili njeni stanovalci. Lastnik, Prvinov France, se pa — ni maral. Da so le prebivali ljudje v nji, pa mu je bilo dobro. Nič ga ni motilo, če se je ta ali oni sosed spotikal nad njegovo kočico.

„Gradú gostačem nimam za kaj zidati“, povedal je na kratko svojo misel. „Čisto dobra je kočica; zakaj je pa vedno polna?“

Polna je bila pa zares leto za letom. Kdo bi naštel vse, ki so že po pol leta, po jedno, dve, tri leta prestopali njen prag? Cunjarica Jera, dninar Primož in njegova sestra, tisti šepasti Nace, potem zopet cunjarica Jera, zadnji čas pa že več let Kotarjeva Urša in Bremenčkova Mica s sinom Petrom. Tem poslednjim se je stanovanje v Prvinovi kočici posebno priljubilo. Kraj vasi je bilo, ni videl vsak nepovabljenec, kaj počnó; pa tudi daleč jim ni bilo, kadar so šli po vasi plet, mlatit, ali Peter — kosít. Pa za blizu ali daleč se še niso menili toliko, ampak to je bilo pripravno, ker je bilo v Okroglem dovolj gospodarjev, ki so jih radi najemali. Mica in njen Peter sta namreč kaj težko služila vse dni v tednu zaporedoma. Dva dni dela, vmes dan počitka, pa zopet malo delati, a ne dolgo, da se človek ne prevzdigne in pretegne — tako življenje jima je bilo po godu, ker se je nekaj prislužilo, pa vendar zeló malo trpelo. Toda kjer ni veliko gospodarjev, ni, da bi si kdo kar sredi tedna izmislil: jutri me ne bo, moram si nekoliko oddahniti. Tu velja: „Delaj, dokler te potrebujem, ali pa pojdi, dobim drugega.“ Seveda v Okroglem je bil vsakdo vesel, da je le za nekaj dni dobil delavca, ker so pri več hišah povpraševali po njih. — Uršo je pa zlasti to vezalo na kočico, ker je toliko videla skozi njena okna.

Ali take sreče pa menda že davno ni imela, kakor v nedeljo. Kruh v roki in med zobmi



— je gledala proti Grebenu tudi še potem, ko ni bilo več Tinčka. Kmalu je jela zopet klicati: „Mica, Mica!“

Le-ta se je sedaj hitreje primaknila k oknu, sklenila roki in se začudila, da bi bil vsak, kdor bi bil vpričo, trdil: nekaj nenavadnega vidi Bremenčkova Mica. Pa je bilo res tako. Podna vrata Grebenova so bila na pol odprta; na podu pa so se vrteli Grebenovi starejši otroci z nekaterimi drugovi, ti sparoma, ti pa posamezno — z metlo; učili so se plesati.

„Oh, oh, to je seme! Pa da jim pusté!“ zgedovala se je Urša.

„Pusté, pusté, hm! On je zgoraj v svoji sobi in je vesel, da ga nihče ne moti; ona je pa v kuhinji in se tudi ne méní za otroke. Zato pa je tako“, razlagala je Mica živahno, zobna bolečina ji je zopet hipoma odlegla.

„To ti bodo otroci, to, naj še malo izpodrastejo! Še sive lase bodo stavili njemu in nji.“

„Bodo, bodo, če le ućakata. — Ti, glej jo, ćegav je pa oni-le, ki si sedaj klobuk popravlja.“

„A tisti? Pri Štefanu se ući mizarstva; ne vem, odkod ga je dobil.“

„Bodi, odkoder že, navihan je!“

„Zrel, zrel!“

„Pa ta-le Grebenova Pepa bo tudi ptica; le poglej jo, kako je upehana.“

„Preživa je za svoja leta, vse preživa! Komaj petnajst let, če jih ima, pa bi se še dvajsetletni ne podalo. Jej, jej, kakšen je svet dandanes!“

„Kje je neki Meta, kaj praviš?“

„Hm, pri Sodu pleše, kje pa bo?“

„Saj res, saj res, danes je ples, ker so mlaje prodali.“

„Drevi bo pa vpitje in razgrajanje.“

„Pa pretep in poboj.“

Tu zavriska nekdo in pretrga za hip gostobesedni gostji. Prva izpregovori Mica:

„Vprašujeva se in ugibljeva, kje bi bila Meta, vidiš jo tam-le s Petičnikovim.“ Res so se hladili na Sodovem vrtu fantje in nekaj deklet. V sobi jim je bilo že prevroće in presoparno; nekoliko bolj na strani menila sta se pa Petičnikov Nace in Grebenova Meta.

„Kako sta domaća!“ omeni Urša.

„Kar vpričo vseh se smejeta, kakor bi bilo že vse dogovorjeno“, pripomni Mica.

„Koliko časa se pa že imata? Kaj misliš, ali jo bo vzel, ali ne?“

„Kako dolgo? Ne vem, kdaj sta se seznanila. Z ženitnino pa ne bo šlo tako gladko ne, kakor si morda domišljujeta ta dva. — Poglej, že zopet se smejeta.“

„Naj se, saj ju bo minulo! — Pa zakaj bi se ne mogla vzeti? Petičnikova hiša je prva za Grebenovo. Ne verjamem, da bi v Okroglem kdo toliko premogel kakor Petičnik.“

„Prva hiša za Grebenovo — seveda je. Ali pomisli: Greben ima že sedaj devet otrók, koliko bo pa dal Meti?“

„E, tako pod nič ne bo njena dota! Kaj ni Greben dvozemljak?“

„Dvozemljak, naj bo! Take dote pa le ne bo mogel šteti Meti, da bi jo hotel stari Petičnik pod svojo streho.“

„Če bo pa Nace zadovoljen ž njo in bo le tiščal in tiščal za njo?“

„Naj še tako sili in pritiska, pod nosom se bo obrisal, da veš! Stari Petičnik ima res da let polno klet, kakor pravijo, ali je še trden, še lahko živi, še. Pa le meni verjemi, da ne bo dal sinu gospodarstva iz rok, ako si ne bo izbral žene, ki bi bila njemu po volji.“

Tu pa začne Urša Mici na tihem šeptati:

„Meta je pretkana, da nikoli tega. Tako ima priklenjenega Naceta, da ga vije, kakor se ji poljubi. Meni se nekaj zdi.“

„No, kaj se ti zdi?“ pozvedovala je Mica še tiše.

„Veš, meni se nekaj sanja — pa nikomur ne pripoveduj —, da se bo za poroko mudilo. Tistega pa stari Petičnik ne bo hotel, da bi ljudje s prstom kazali za njegovim sinom, češ: Petičnikov Nace pa Petičnikov Nace —“

„Ali meniš, da potemtakem privoli, naj se vzameta?“

„Rad ne. Hudoval se bo, to je gotovo, ali na zadnje se bo pa vendar-le udal.“

„I, kakor vedó in znajo, pa naj se, tam-le so.“

Malo sta obmolnili, potem je pa zopet nekaj zaskrbelo Uršo:

„Boljše žene je vreden Nace kakor je Grebenova.“

„Slabejšo bi težko dobil“, bila je Mica čisto njenega mnenja. „To bo imel križ ž njo!“

„Kaj meniš, da zná pošteno skuhati?“

„Jej, Urša, pa nobene stvari ne bo znala prav v roke prijeti. Samo postopala in pohajkovala bi kakor doma; toda pri Petičniku so pridni: ne bo tako zložno živela, ne.“

„Moj živi dan, da je Nace tako kratkoviden! Da bi le roko stegnil, pa bi se mu kar obešale na prste, pa drugačne, ki so res dekleta, da je kaj!“

„Križ božji, saj bi bila Meta tudi lahko kakor so druge, na obraz in za postavo ji ni kaj oćitati; samo da bi bila le kolićkaj dela vajena! Pa Grebenka jo je vso razvadila.“

„Ej, saj se ji že dobro vtepa! Štirinajst dnij z Meto že nič ne govorita.“

„Jaz sem tudi že slišala. Pravijo celo, da je Greben nji vzel gospodinjstvo in izročil Meti; pa menda ni res.“

„Prav brez nič ni to govorjenje, ker Grebenka pri Sodu vse na upanje jemlje.“



„Za božji čas, kaj ne, pri taki hiši, kjer bi imeli lahko nebesa, pa je tako-le!“

„Če bi bila jaz ž njo, ne obstala bi pri hiši za vse nič ne.“

„Kam pa hoče?“

„I, svet je velik; povsodi bi ji bilo zatorej kakor doma.“

Mici in Urši bi skoro gotovo še ne bila poslala govorica o Grebenovih razmerah, da ji nista napotili na drug pogovor stara Grebenka in njena prijateljica vdova Špela. Imeli sta namreč ti dve lepo navado, da sta ob nedeljah po krščanskem nauku molili v cerkvi še križev pot ali pa sicer nekoliko pomolili, saj molitve je vsak človek potreben. Potem pa sta hodili počasi domov ter med potjo kaj pokramljali, kako je, kako bi moralo biti in kako bi se ne smelo goditi. Včasih sta celo za hipec obstali, če je bila na vrsti važnejša stvar; in zakaj bi ne, mudilo se jima ni nikamor.

Na oglu Prvinove kočice sta postali, kmalu se jima je bilo namreč ločiti, povedali si pa še nista bili vsega, kar sta želeli.

Kotarjeva Urša, ki je bila menda gorka vsemu svetu, samo sebi in Mici ne, začela je brž brusiti jezik nad prihajalkama:

„To sta ti pravi! V cerkvi moli jedna bolj ko druga, da bi človek dejal, dušo si bo izmolila, tu pa opravlja, da jo je polna cesta.“

„Beži, beži“, pritrčila ji je Mica, „saj še ne moli nobena. Samo gleda, kdo je v cerkvi. Sicer je pa taka svetost lahka, kakor je, reciva, Špelina. Ni res, lani sem ji plela strnišče dva dni, saj veš, ne, kdaj je bilo?“

„Kaj bi ne vedela? Jaz sem bila takrat pri Petičniku; me smo bile že v repi.“

„No, no, vidiš, takrat je bilo. Dva dni torej sem ji plela, pa sama je tudi plela, ali le toliko, da je migala in mene priganjala. Njivica je bila majhna, kraji kratki, zvečer drugega dne je bilo že dopleto. Kakor včeraj sem doplela, danes na nedeljo me je pa vprašala tam-le pred pragom iz cerkve gredé: „Koliko sem ti dolžna, Mica?“ — „Po osem grošev sem imela oni dan pri Grebenu“, povedala sem, kakor sem mislila in je bilo res. Vidiš, pa mi ni dala osem grošev od dne. „Po sedem ti bom plačala, sama izprevidiš, da sem revica“, tako je tajila denar in mi utrgala po grošu od dne. Takoj takrat sem sklenila, da ji ne grem nikoli več pomagat, če bi bilo, ne vem, kaj.“

„Take-le so, take-le so te pobožne ženice! O dobro jih poznamo: moli pač, moli, izpod palca pa ne dá. Seveda tako je lahko moliti, ko sedi na denarjih.“

„Vidiš, Urša, to me najbolj draži: delavec je vreden plačila; zaslužka mu ne sme nihče

pritrgovati — vse to vé, saj hodi vedno v cerkev, ravná pa vse drugače.“

Špela in stara Grebenka sta prišli med tem pogovorom že do razpotja. Špela se je poslovila in hitela domov; stara Grebenka je tudi menila tiho poiskati svojo sobico, kar spazi, da otroci na podu plešejo. Seveda ji to ni bilo všeč, ker tako se nedelje ne posvečujejo, zato je šla nad nje ter jih začela oštevati. Toda ni opravila, kdo vé, kaj. Kar je bilo ptujih, potuhnili so se po kotih ali pa potepeno odšli s pôda. Domači pa so ugovarjali stari materi, češ, da nima pravice ukazovati jim, naj gre v svojo sobico, ker tukaj ni nič njenega. Najbolj je jezicala Pepa ter stari ženi celó zaprla vrata pred nosom. To je kajpak starko opravičeno razsrdilo; odslonila je pôdna vrata in stresla Pepo, ki je bila preprevzetna, da bi stekla, za ušesa. Sram jo je pa bilo, da bi jo kdo strahoval, pa še vpričo drugih, in jela je vpiti in jokati, kakor bi ji bilo odletelo pol glave. Potem pa je drla naravnost v vežo tožit materi.

„Kaj pa že zopet imate, da ni mirú?“ vprašala je mlada Grebenka Pepo.

„Tepel me že ne bo nihče, pa za prazen nič“, ihtela je le-ta.

„Kdo te je tepel?“

„Mati.“

„Zakaj pa?“

„Za nič.“

„Kje so te dobili?“

„Na podu smo bili, pa so nas prišli tepst. Kaj jim mari, če smo na podu?“

„Kaj mi mari?“ poprijela je Pépino besedo stara Grebenka, ki je tačas prišla v vežo. „To mi je mari, da taki otroci, kakor si ti, niso za ples, ampak za molitev. Kje si bila pa pri krščanskem nauku?“

„Pa bi me bili poučili. Ali me je bilo treba brž za ušesa?“ odgovarjala se ji je Pepa.

„Vselej te bom, vselej, kadar se mi boš še ustavljala“, pretila ji je starka resno. „To ti povem, da ni lepo, če kdo starih ljudij ne spoštuje.“

„E, staro godrnjalo sitno“, mrmrala je mlada Grebenka po tistem, potem pa zavrnila staro: „Veste, mati, moje otroke le pustite! Ako bo treba, posvarim jih lahko sama.“

„Le potuho jim dajaj, a sebi pripiši, če bodo tvoji otroci taki, da se Bog usmili“, dejala je stara užaljena ter odšla po stopnicah v svojo sobico. „Rada bi jim dobro, pa nečejo“, tožila je sama sebi ter ravnala na mizi nedeljsko ruto. Ko jo je pa shranila v skrinjo, zapazi, da je nekdo nekaj premetaval po nji. Preiskuje skrbneje, ná, pa vidi, da ji je precěj denarja ukradenega iz nogavice, v kateri je hranila novce za stare dni. Preštevajoč, koliko ji je vzetega,



stopi k oknu in zagleda pred drvarnico domače otroke, ki so to popoldne že drugič zlagali za vino in klobase. „Nobeden drug kakor ti so prišli med krščanskim naukom do mojega denarja“, sklepala je brž ter se namenila, da vse pové gospodarju, svojemu sinu Janezu, mlademu Grebenu. Zaklene skrinjo ter odpre onostran veže svoji sobici nasprotna vrata. Greben je spal na postelji; mati ga je morala buditi. —

Kaj se je govorilo in godilo pri Grebenovih, tega Mica in Urša nista mogli ne slišati ne videti. Zato sta toliko pridneje obdelovali otroke, ki so bili sedaj skriti pri drvarnici ter tam jedli in pili.

„Noben človek ne hrani več! Vse zajedó in zapijó“, migal je jezik Bremenčkovi Mici.

„Taki paglavci, ki bi še vedeti ne smeli, kaj je vino ali klobasa, pa si to naročajo!“ zdelo se je tudi Kotarjevi Urši nezaslišano.

„Kam pridemo, kam pridemo, če se svet ne predrugači? Ko sem bila jaz v teh letih, kakor so oni tam-le, bili so mladi ljudje veseli, če so imeli kruh in večje praznike za poboljšek kak krhelj ali suho hruško. Pili so pa vodo, no, pustni večer in nekatere druge redke čase tudi hruševko. Taki pa niso bili, da bi za vino dajali. Jej, jej, kaj bo?“

„To je zato tako, ker stariši niso za nič. Čemu jim pa dovoljujejo, da se potepajo vse popoldne po vasi in za ogli? V cerkev naj bi jih spodili, ko se nimajo pod milim Bogom kam dejati.“

Kar nobene stvari se nista mogli zmeniti Urša in Mica v miru, vedno ju je kaj motilo. Sedaj je privpil Greben za svojo materjo iz veže:

„Le pojdite, pa nikoli več vas ni treba nazaj!“

„Saj grem“, odgovarjala je jokaje stara Grebenka ter stiskala ključke v koščeni desnici. „Toda zapomni si dan, ko si mater zapodil od doma.“

„Rajši sem, ne vem, kaj, kakor da bi še kdaj prestopili ta prag. Tu sem jaz gospodar!“ kričal je Greben čimdalje srditeje.

„Janez“, to so bile zadnje materine besede, „če ne boš bolje skrbel za otroke ter jih ostreje vzgajal, ne bodo nič prida. Lahko se zgodi, da bodo tudi tebe pahnili otroci čez domači prag.“

„Prav je, le spravi naj se, kamor hoče, sitnica sitna! Kdo jo bo vedno poslušal in se je ogibal!“ Teh mislij je bila mlada Grebenka, ki je v kuhinji za vrati ves čas poslušala, kako se bo končal prepir med njenim možem in staro.

Greben pa je zaloputnil vrata in šel jezen v svojo sobo. Nič več ni legel, temveč trdo je stopal od okna do vrat, da so kar šipe škle-

petale. Vest mu je očitala, da ni prav ravnal, ker je bil tako osoren in nesinovski z materjo; pa miril jo je s tem, da mora sam gospodariti pri hiši, ne pa vsak.

„Poglej, Janez“, dejala mu je poprej mati, „tvoji otroci so mi danes izmaknili pri treh goldinarjih, sedaj jih bodo zapravili za pijačo. Pa plešejo in skačejo po pôdu in kadé, še zažgali bodo. Pokaži jim, da si oče. Moja beseda ne pomaga nič.“

„Zakaj pa bolje ne zapirate?“ zadržal se je nad njo Greben, ki je bil še ves zaspan in čemeran. „Za druge reči sem vam pa gotovo že stokrat povedal, da ne bodite tako sitni in se ne vtikajte v vse, kar je treba in ni treba. Svojo sobico imate, tam bodite. Drugo bom oskrbel že sam.“

„Jaz sem tvoja mati, Janez, in če bi bil ti, ne vem, kako velik gospod, moja dolžnost je vedno, da te opomnim, če sam ne vidiš ali nečes videti vsega“, nadaljevala je stara Grebenka.

„To že davno vem, da ste moja mati, pa tudi to vem, da otroci ljubijo prostost. Kdo bi jim prepovedoval vsako veselje? Le nikar ne pogrevajte starih stvari.“

Tako sta začela. Toda ker je mati branila svoje materinsk pravice in ker je sin čimdalje robateje in nedostojneje odgovarjal, odločila se je stara Grebenka, da precēj zapusti domačo hišo, dasi je imela izgovorjen kót do smrti. Sicer je pa že precēj časa obetala, da se preseli drugam, ako bodo ravnali ž njo kot s kakim napotjem.

Ta razgovor je menda Grebenu zvenel po ušesih ter mu hudo očital zanikrnost pri izreji otrok, in zato je tako divje korakal po sobi. A da bi zaradi materinih opominov kaj predrugačil pri hiši, to mu še na misel ni prišlo. „E, kar je in kakor je, tako naj ostane“, dejal si je nazadnje v tolažbo, pogledal, če je v žepu kaj drobiža, pokril se ter odšel pri zadnjih vežnih vratih od doma, da se razvedri in premoti pri pijači in, ako bo pripravna družčina, z igro pri Sodu.

Bremenčkova Mica in Kotarjeva Urša sta pa prav tisti čas ugibali, kam neki pojde stara Grebenka.

„Hudega ji ne bo nikjer nič, saj ima denar“, sodila je Urša.

„Še dobro bo živela in kesala se bo, zakaj ni šla že davno od doma. Kaj meniš, to ji bodo stregli, bolj ko bi bila domača!“ Taka je bila Micina misel.

„I, slišiš ti, pa v Okroglem ni nikjer pravnega stanovanja zanjo.“

„Za dober denar se bo dobilo. Oh, če povpraša pri Prvinovih, brž se bodo nekoliko stisnili ter ji prepustili čumnato.“



„Tam bi jo pa nemara res radi yzeli pod streho, samo če ne bo prej poprosila Špele.“

„O tisto pa že ne! Res, da sta prijateljici, ali po klancu stara Grebenka ne bo hodila. Premisli, petinsedemdeset jih že ima na hrbtu.“

„Pa je še trdna. Lože hodi, kakor jaz ali ti. O, tak glas ima še, da se sliši čez sedem podrtih gradov!“

„Kaj glas, če je pa noge ne nesó!“

„No — jaz ne vem, kaj bo storila.“

„Kar hoče.“

„I, veš, kaj ti pravim: Greben je prav grdo naredil, da jo je na stare dni tako spodil od hiše.“

„O, grdo, grdo! Sram ga bodi! In če bi ga kaj izpreobrnilo, jaz mu to povem na vsa usta.“

„Glej jo! Nemara še doživiva, da se bo pri Grebeni zasukalo. On matere ne spoštuje, njemu kljubujejo lastni otroci, ž njo je v vednem prepiru, molitve in cerkve ne poznajo dosti, on pije, igra: to ne bo dobrega konca.“

„Saj že sedaj ni, kakor je bilo včasih, dokler je še rajni gospodaril. Pa je že tako: Če ima oče veliko denarja, ima sin večinoma malo čednostij. No, Greben nima nobene.“

Pri zadnjih besedah so zaškrpale duri, in ženskima se je pridružil Bremenčkove Mice Peter, ali kakor so ga ljudje navadno klicali: Micin Peter. Triindvajset let je minulo predpustom tistega leta — pa to je bila le govorica, čeprav splošna — kar je poslala Bremenčkova Mica nekaj h krstu, a poroke neki ni bilo ne prej ne pozneje. Pa to se ni zgodilo v poštemem Okroglem, ampak nekje daleč strani. Odkar se je Peter z materjo udomačil med Okroglijani, hvalili so ga, da je dober delavec, a samo tedaj, če se mu hoče. Sicer so pa tudi govorili o njem to in ono: da rajši je in pije, kakor dela, da se še ni prav dobro naučil, doklej sega meja

mojega in tvojega, in še nekaj takih nelepkih stvari. Ker se ga je res včasih kaj ptujega prijelo, prislužil si je še priimek: Peter Smola.

Sedaj se je vrnil od Soda, kjer je pil za dva druga, čeprav ni dal polovico toliko za mlaje, kakor njegovi tovariši. Zato je bil pa tudi na vso moč dobre volje.

„Ženski“, tako je ogovoril Uršo in mater, „ženski: ‚Repa, korenje — slabo življenje‘. Nocoj bomo večerjali zajca. Le zasučita se! Videli bosta, kakšen je: debel kakor polh!“

„Zakaj nisi že poprej povedal?“ karala ga je Urša, pa ne preosorno, saj je vedela, da bo tudi njo doletel besede vreden košček. „Poglej, sedaj bi že lahko gorelo.“

„Kje si ga pa?“ pozvedovala je Petrova mati kakor o čisto navadni stvari.

„E, kdaj, kje, komu — tisto ni poglobitno, da sem ga le dobil. Da pa ne bosta še radovednosti lačni, vama rajši povem: davi med prvo mašo sem ga izpihal iz Petičnikovega hleva.“

„Kaj je Petičnikovim za zajca?“

„Še pogrešili ga ne bodo, a mi se bomo le dobro poživili ž njim“, olepšavali sta zapored Mica in Urša tatvino.

Urša je šla zakurit, Peter pa je prinesel izpod strehe ukradenega zajca. In ko se je v mraku vzdigovala lahna meglica iznad zemlje, kadilo se je tudi v Prvinovi koči z mize — od zajca in krompirja. Peter je obiral zajčje kosti, Mica in Urša pa poleg teh tudi Grebenovo hišo. Prav dobro jim je teknilo.

Kako že govoré stari? Čujmo:

„Kdor velík' o drugih vé,  
Drug' še več nad njim dobé.“

(Nar. pr.)

(Dalje.)

## Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

54. David in Jonatan. — Stanovanje pri češkem muzikantu. — Češčina. — Kapitanov sin. — Francoščina. — Imenitno delo. Naravoslovec. — Zopet Shakespeare.

... vinotoka ...

Ljubi oče! Prosim Vas, potrpite z menoj; sam sebe ne poznam več, tako čudno mi je. Prosim Vas, ne smejajte se mi, ko Vam razodenem svoje srce; morda je vse to res smešno,

„Dom in svet“ 1896, št. 19.

a pomagati si ne morem. Ložje mi bo, ko se Vam izpovem, ker nositi to bol v srcu je mučno. Kaj se mi je vendar zgodilo, povprašujete?

Bilo je prvo nedeljo tega šolskega leta; v nemški cerkvi smo imeli prvič skupno nedeljsko službo božjo. Niti petje, niti pridiga — bila je o dragocenosti časa, zlasti časa v mladosti — ni mi mogla pregnati temnih mislij in skrbij, ki so me trle prve dni, zakaj sreča me je, tako se je zdelo, hotela popolnoma zapustiti. Ves



obupen sem bil. V molitvi vem da bi bil našel tolažbo, a ne vem, oče, ne vem, odkodi to, da ne morem več s pravim zaupanjem moliti? Takó sem omrznil, okamenel. Po maši smo se usuli iz cerkve na vse strani, največ pa nas je šlo po Turjaškem trgu. Kakor je Prešeren zapel:

Trnovo, kraj nesrečnega imena,  
Tam meni je bilo gorje rojeno . . . .

tako bi smel reči tudi jaz:

Turjaški trg nesrečnega imena . . . .

Pred nami šestošolci namreč je korakalo več petošolcev, a sredi med njimi je stopal jeden, na katerem mi je obstalo oko kar s silo; ob tem me je nekaj zbôdlo v srcu, da bi bil rad tekkel k njemu in ostal pri njem za vedno. Zaščitnik mladine, sv. Alojzij, ni inogel imeti večje milobe razlite po obrazu, in nedolžnost mu ni mogla lepše odsevati ž njega, nego temu mladenci. Sedaj spoznavam, kako resnične so tiste besede sv. pisma, katere nam je večkrat ponovil profesor Marn pri krščanskem nauku: „O quam pulchra est casta generatio! O kako lep je čist rod v svoji svetlobi! Neminljiv je njegov spomin. Ako je pričujoč, ga posnemajo: kadar pa se odtegne očem, hrepenijo po njem . . .“ Da, res se tudi meni tako godi: Kadar mi izgine ta angel izpred očí, hrepené mi oči po njem in iščem ga povsodi, kje bi ga zagledal in komaj čakam nedelje, da ga vidim prav blizu sebe, vedno na istem mestu. Tudi meni se duša povzdigne k Bogu, ko vidim njega, kako pobožno moli. Oh, oče, kaka sreča bivati v njegovi bližini, ali pogledati mu celó v oči! Kakó se mu blišče, kakšna tiha velikost odseva iz njih! Bog vé, kolikrat sem se ob tem spomnil Prešernovih besed:

Meni nebo odprto se zdi,  
Kadar se v tvoje ozrem oči;  
Kadar prijazno nasmeješ se,  
Kar sem prebil, pozabljeno je.

Tako jasno se ne blišči nobeno pomladansko nebó, takó se ne lesketá nobena rosna kapljica ob žarku jutranjega solnca, takó čist in bister ni noben potoček, ki se v njem zvezde same ogledujejo, takó, menim, bi morali gledati angeli, ako bi vzeli telesno podobo ná-se! Kaj morem za to, ako se je zgodilo tudi meni, kar se je pred tisoč leti Savlovemu sinu Jonatanu, ko je zagledal mladeniča Davida: stopíla se je njegova duša z Davidovo in ljubil ga je ko svoje življenje. Ne čudite se preveč, dragi oče, ako Vam povem, da sem takoj ono prvo nedeljo zajahal Pegaza ter naredil sonet na svojega novega prijatelja, s katerim pa do sedaj še nisem govoril

in ki tudi najbrže niti ne sluti, kaj se godi v mojem ubogem srcu. Ker ga on ne bo dobil nikdar v roke, dobite ga vsaj Vi in imejte usmiljenje z menoj!

### Sonet.

O srečni Jonatan, v kraljevi slavi  
Ljubezen te je z Davidom vezala,  
Ljubezen vroča, ki ti ni zbežala,  
Ko begal dragi plah je po puščavi.

Zagledal si v pastirski ga opravi;  
En sam pogled! — ljubezen se je vžgala,  
Zavist pušice v njega je metala, —  
Pušica pa se v tvojem srcu vstavi.

En sam pogled v obraz tvoj rajskomili,  
Predragi: — duša se mi je zavzela,  
Ob toliki milobi ostrmela.

Le k tebi duša zdaj teži po sili,  
Po dnevi mirna ni, ne v nočnem krili,  
Brez tebe več ne bode mi vesela.

Dodati moram še to, da se piše ta dijak Pravnik, da je prišel iz Novega mesta in da je bil v svojem razredu do sedaj vedno prvi. O, kaj bi dal, ko bi mogel ž njim občevati! V resnici, kar zavidam sošolcem njegovim, ki smejo vedno govoriti ž njim in poslušati ga in gledati mu v nedolžno-ljubo obličje. Jaz ne najdem povoda, da bi se mu približal, vsiljevati pa se nečem nikomur. Vselej mi čudno zavre kri, kadar ga zagledam. Odkodi to? Oče, v resnici: on mi je zasijal kakor toplo solnce v temno, mrzlo noč.

Pa čas je, dragi oče, da Vam naznamim, kje sem dobil stanovanje letos. Kakor nalašč mi je. Učil sem se že lani češčine in želel priti v dotiko s kakim Čehom: náte, sedaj pa stanujem v češki, ali vsaj na pol češki družini. Gospodar, Ján Výmazal, je namreč pravi pravcati Čeh; dvanajst let je bil muzikant, sedaj pa je kot plačilo za tako zvesto službovanje dobil službo kancelista tu v Ljubljani. Pozna pa se mu še vedno, da je bil pri „muziki“; on je sicer pridno „muziciral“, toda si ni prsi „ferdirbal“, kakor sin šmarijskega „šomaštra“, o katerem se poje ta žalostna pesem. Na njem študiram, kakšne učinke ima glasba: moj Výmazal je pri godbi čutil vedno žejo, in ta žeja ga muči še sedaj takó, da ni srečen, ako ne izprazni na dan deset vrčkov piva. Godba, pravijo, stori človeka veselega in — vljudnega: no, Výmazal je rad vesel in nad vse vljuden. Midva govoriva vedno češki, včasih tudi zapojeva katero, kakor n. pr. tisto:

Slovan jsem a Slovan budu  
Černé čížmy nosit budu . . . .



ali pa kako pobožno, n. pr. o njegovem krstnem patronu, sv. Janezu Nepomučanu, ki ga Čehi tako zelo časté:

Svatý Jene Nepomuku,  
Drž nad nami svou ruku,  
Aby, co se zbylo tobě,  
Jázyk český neshnil v hrobě.

Výmazal je pa tudi dobrega srca: starega očeta, ki je na Češkem nekemu grajščaku pasel gosi, (bil je „husák“), vzal je k sebi in prav lepo skrbi zanj. Ta stari očka ne zna nobene besede razven svojega materinega jezika, a midva sva prijatelja, da mi marsikaj zaupa. V Ljubljani mu je dolgčas. Domá tičati, to je bilo prepusto; kaj si je izmislil? Na stopnice pred frančiškansko cerkev hodi sest med berače; tam preživi skoro cel dan; zvečer, vrnivši se domov, šteje v kakem kotu krajcarje, ki jih je priberačil. Mož hrani v skrinjici, katere nikdar ne odpre vpričo drugih, cesarske cekine; pravi, da pojde na Češko umret. — Gospodinja je domačinka, Dolenjka; plačujem za stanovanje in hrano po štirinajst goldinarjev, s pogojem, da jem samo trikrat na dan, zakaj, da imam malo južino po šoli, plačevati bi moral jeden goldinar več. Vesel sem, da ga ni treba in da se brez málíce prebije prav lahko. Poučevati grem tisti čas, pa je: saj želodec razume toliko olike, da pri ptujih ljudeh ne kruli. Nihče razven mene ne vé, kakó je z mojim želodcem. Ob vsem tem sem vendar-le prav vesel. Zakaj ne bi bil? Instrukcij imam zopet toliko, da bom lahko plačeval stanovanje in hrano pa si kupil kaj obleke. Sedaj šele izkušam, kako resničen je tisti slovenski pregovor, da po sedmih letih vse prav pride, včasih še prej. Kdo bi si bil mislil, da mi učenje hrvaščine utegne kdaj hasniti? In letos mi! Prišlo je v šolo vprašanje, kdo bi si upal poučevati dečka, ki govori jedino le hrvaški jezik, ker je uprav prišel s svojo materjo tam iz Dalmacije od nekodi; jaz sem bil takoj pri volji, in res mi gre pouk izvrstno. Milan, takó mu je ime, črnolas, iskrih, živih očíj, ponosne rasti, me ima že sedaj rad in obeta, da ga bom moral o počitnicah spremiti v kršno Dalmacijo. Ura mi pri njem mine kaj hitro: on se uči od mene nemščine in kar je drugih rečíj, jaz pa od njega milodoneče hrvaščine, ne da bi on vedel za to. Polagoma sem zvedel še več od njega: da mu je oče kapitan na veliki kupčijski ladiji, da je bil že dvakrat, še kot otrok, v Ameriki, ko sta z materjo spremljala očeta; to pot je oče sam šel na morje, mati pa ga je privédla v Ljubljano k sorodnikom, da se nauči zlasti nemščine. Ko sem ga enkrat vprašal, kaj hoče postati, odgovoril mi je ponosno: „To, kar so oče, kapitan na ladiji!“ „Tedaj se po-

peljem pa jaz s teboj v Ameriko in po vsem širnem svetu“, dostavil sem jaz. In dal mi je moško besedo, da me sprejme na ladijo in da bo vedno dobro in skrbno vozil.

A dobil sem še drugo instrukcijo, ki me prav potrjuje v prepričanju, da po sedmih letih ali pa še prej vse prav pride. Pomislite, postal sem instruktor za francoščino. Učencu četrte realke je trda šla v tem jeziku, iskal je pomoči, obrnil se do mene, jaz pa, ne bodi len! sem bil takoj pripravljen. In takó si služim kruh s predmeti, katerih sem se učil čisto radovoljno. Res, kar človek zna, vse mu pride prav. In tisti pregovor:

Kolikor jezikov znaš,  
Toliko môž veljaš —

bi jaz preobrnil po svoje in rekel:

Kolikor jezikov znaš,  
Toliko več denarja imaš.

Denar je pa pri dijaku važna, važna reč. Seveda drugi si pomagajo zopet drugače. Sošolec Rožanec, tisti, ki je v spodnji gimnaziji vedno le čital, čital, in še lani Zorina prečital trikrat za vrstjo, potem pa cel mesec z nikomer ne pregovoril besedice, ta se je letos vrgel jedino na citre in igra že tako dobro, da poučuje citranje po hišah in si tudi precéj zasluži. Vsak po svoje! Sui cuique mores fortunam porrigunt hominibus, čitali smo v slavnem Korneliju v tretji šoli. Moje veselje so in ostanejo jeziki. Tudi znanje češčine mi je že koristilo, in sicer mnogo, mnogo koristilo. Po češčini sem se bliže seznanil z letošnjim gospodom profesorjem grščine. Ta profesor Vam je v resnici učenjak. Že prej sem vedel, da slovenščine na celi gimnaziji ne zna nobeden takó ko on, in zato sem ga spoštoval. V šoli se nikdar ne nasmeje; zdi se mi, kakor da ga tare neka žalost; a prijazen je vedno. Sam ne vem, kako je zvedel, da se pečam s češkim jezikom. Ni še teden tega, kar me je poklical k sebi na dom. Srce mi je na glas utripalo, ko sem stopal po stopnicah v njegovo stanovanje. Kaj mi neki hoče? Pozvonim pri vratih. Kako se začudim, ko mi jih pride sam odpirat. Gospod profesor je čisto sam, ni oženjen, pa niti postrežnice nima. Opoldne in zvečer hodi jest v gostilno, sicer pa živi le med svojimi knjigami, katerih je vse polno, kamor sem pogledal. Sprejel me je prav prijazno ter mi takoj povedal, kaj ga je nagnilo, da me je pozval. „Zvedel sem, da se učite češčine; prav zelo me veseli. Da se še holje izurite, dal bi vam neko delo. Ali je prevzamete?“ Ko mu z veseljem obljubim, dá mi najnovejšo češko veseloigro „Ženitbene spletke“, da jo prevêdem za slovenski oder.



„Prevêdite to, in jaz vam rečem, da bodete s tem imeli najlepši spomin na svoja dijaška leta. Kaj ima človek od krokanja, popivanja in ponočevanja?! Zato vam svetujem, vstrajajte le še dalje na tej poti, učite se jezikov, delajte, in enkrat bodete iz srca veseli svoje mladosti.“ Oh, ne morem Vam povedati, oče, s kakšnim veseljem sem hitel domov in se lotil dela! Kakó me je razveselil gospod profesor, da mi je dal to častno delo! Da, hočem ga slušati; študirati hočem noč in dan. Tak profesor, kakor je on, da, to je moj vzor, tak hočem jedenkrat postati tudi jaz! Vse bi še bilo, samó ta nesrečna matematika me bo zopet mučila. Dobili smo istega profesorja, ki nas je imel že v tretji šoli. Prvi seveda sem bil vprašan jaz, ker me je že tedaj „rad“ imel. Zastavil mi je prav nedolžno vprašanje, seveda nemško: „Kaj je jednačba?“ Odgovoril sem nekaj, a to sem vedel že kar naprej, da ne bo prav; in res sva nekaj časa „glihala“, slednjič se je pa gospod profesor naveličal ter me zapodil v klop z besedami: „Drugikrat si vzemite inštruktorja iz tretje šole: tam vedó to bolje kakor vi!“ Sram me je bilo, da nisem vedel, kam bi pogledal. Vse se je kuhalo v meni. Najhujše me pa boli to, da gospod profesor tako slabo misli o meni; rekel mi je namreč tudi to, da sem, po njegovi sodbi, najbrže zašel na napačna pota, v slabe družbe in da čas tratim s postopanjem. „Seveda, okrog postopati, to že znate, pa povem vam, letos padete.“ To je grozno! A jaz sem molčal in niti z besedico se nisem hotel zagovarjati. Vest mi ne očita ničesar. V kakšne slabe družbe hodim? Ob štirih ali (če imam v šoli frančoščino in laščino) ob petih grem poučevat in učim do osmih; lačen in truden pridem domov ter se začnem učiti — zá-se, pozno v noč. V gledišču še nisem bil letos, ker ne utegnem. Seveda, za matematiko nimam veselja, to je vsa nesreča. In tako se bom trudil celo leto, nazadnje bo pa še leto izgubljeno zaradi jedine matematike. Res, ni ga bolj nesrečnega bitja na svetu, kakor je dijak, ki nima za vse reči zadostnega talenta. Pa naj bo, sedaj se bom učil baš matematike najbolj. V laški slovnici smo imeli izrek: Tutto si può, quando si vuole — vse moreš, ako le hočeš. — Če je to res, potem bom premagal tudi to težavo in tudi meni

. . . . . vremena bodo se zjasnila  
In milše zvezde ko dozdej sijale.

Pri vseh drugih profesorjih mi gre pa prav dobro. Pri prirodopisju n. pr. je zeló, zeló prijetno. Gospod profesor je v šesti šoli prav tak, kakor je bil v prvi in drugi, vse je pri njem takó po domače. Kakor je n. pr. v prvi šoli vprašal

nekega Kamničana: „No, boš pa ti povedal —, no, odkod si pa ti doma?“ „Iz Kamnika!“ „No, vidiš, iz Kamnika; no, kdo je pa pri vas za tehanta?“ Ko je tudi to zvedel, zastavil mu je šele pravo vprašanje: „No, nam boš pa ti povedal: i, kaj pa srne zájutrkujejo?“ „Zajce!“ „Saj ni res! marš v klop, zalétel!“ In zapisal mu je „t“ v katalog. Ta gospod profesor ima namreč to navado, da zapiše takim, ki ne znajo, črko t, kar pomeni, da tistega dijaka t a r e prirodopisje t. j. botanika ali kar si bodi, in sicer če je mali t, tare ga manj, če je pa veliki T, tare ga huje. Pri nas je pa vprašal jednega oni teden: „Was haben Sie heute gefrühstückt?“ „Kraut!“<sup>1)</sup> Od tiste ure se je tega sošolca prijelo ime Kraut. Najbolje opravi pri gospodu profesorju tisti, ki pové poleg nemških imen tudi latinska. To je mene zadnjič rešilo. Ne zamerite, a res se nisem za tisto uro čisto nič učil prirodopisja. Pridemo v šolo, gospod profesor privleče katalog iz žepa in nekoliko premišlja, koga bi poklical. Učiti se je bilo pa o krtih, rovkah in ježih. V naglici pregledam latinska imena, drugega nisem mogel prebrati čisto nič. Kar zaslišim svoje ime. „Vprašan si!“ dregne me sosed v klopi. In stala sva dva junaka pred gospodom profesorjem, jaz, pa še neki drugi. Najprej se obrne do mene. „Sagen Sie mir, was wissen Sie von der Spitzmaus?“ In jaz sem začel pogumno: „Die Spitzmaus gehört zur Familie der Spitzmäuse, soricida, und zur Ordnung der Insectenfresser, insectivora; die Spitzmaus, lateinisch sorex, po domače pa špičmoh.“ — „Genug, sehr gut! Sie, weiter!“ In dobil sem najmanj „odlično“, akopram nisem vedel naprej čisto nič.

Naj Vam še povem, s čim sem se prikupil profesor Heinrichu. Razlagal nam je nekaj iz srednjeveške zgodovine, pa je izrekel ta stavek: „Spanien erklärte an England den Krieg.“ Tu preneha ter vpraša po šoli: Kateri pisatelj ali pesnik govori tako, da namestu kralja imenuje deželo, torej mesto: španski kralj je napovedal vojsko, pravi: Španija je napovedala vojsko? Vse je molčalo. Tu se vzdignem jaz ter odgovorim: „Shakespeare spricht so!“ „Bravo, bravo!“ In zapisal si je nekaj v svoj „notes“. Pozneje je Pisár videl, da je bilo zapisano pod mojim imenom: „belesen“.<sup>2)</sup> Zopet nov dokaz, da človeku vse prav pride, česar se uči in kar pazljivo čita. Shakespearea sploh ta gospod profesor priporoča vedno. Nekoč nam je rekel: „Shakespeare je največji pesnik vseh časov in vseh narodov.“ Gospod profesor vé tudi, da se učim frančoščine. Na stara leta se je začel tudi on učiti tega jezika, četudi smrtno sovraži Fran-

<sup>1)</sup> Zelje. — <sup>2)</sup> T. j.: je mnogo čital.



coze; podoben je res Katonu, ki se je v starosti moral učiti grščine. Rekel nam je tudi kar očitno: „Izprevidel sem, omikan človek mora znati tudi francosko.“ Zadnjič sva govorila pol ure francoski v šoli, vsem v zabavo. Pozneje pa je rekel mojemu gospodarju Výmazalu, s katerim sta dobra znanca, na njegovo vprašanje, kakó se kaj učim: „Sie, solcher Studenten haben

wir wenig am Gymnasium.“ Tako vsaj mi je pravil gospodar, a jaz mu ne verjamem.

Čas je, da sklenem že jedenkrat te vrstice; vem, da mi bode očiteli prazne „čenče“, ki Vam jih pišem. Pa oprostite! Pozdrav Vam in materi in vsem domačim

od Vašega

Ivana.

## Ob stoletnici Riharjevega rojstva.

(Spisal J. Levičnik.)

Dné 1. sušca t. l. je bilo sto let, kar se je rodil našemu narodu mož, ki je bil preroditelj slovenskega petja. Dné 25. vel. srpana so vzdali spominsko pločo na njegovo rojstveno hišo.

Sicer je pisalo o delovanju slovečega pokojnika že več peres. Takoj po smrti so govorili o njem vsi naši slovenski časniki ter obžalovali bridko našo izgubo. Leta 1865. je „Koledarček družbe sv. Mohora (str. 33 do 40) prvi objavil obširnejši spis o njem; l. 1888. so popisale „Drobtinice“ (str. 91—118) dokaj obširneje njegovo delovanje, kar je l. 1890. posnel v svoji knjigi „Slovensko petje v preteklih dôbah“ (str. 106 do 130) štajerski nadučitelj Franc Rakuša. Ne bi bilo prav, ko bi naš list prezrl stoletnico tega moža, tem manj, ker se rad spominja še manj pomenljivih. Ob kratkem zato podajemo tukaj bralcem sliko njegovega življenja in delovanja.

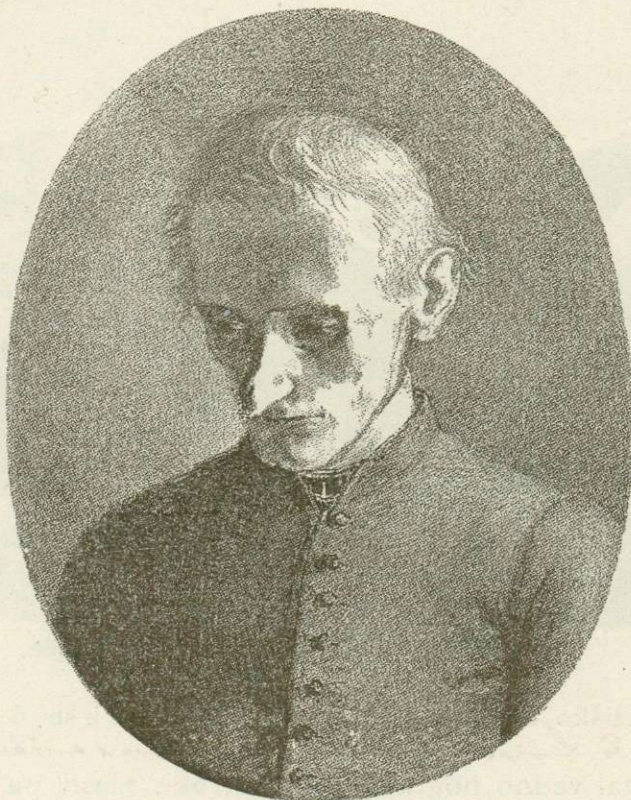
Gregor Rihar se je rodil dné 1. sušca leta 1796. v Polhovem Gradcu, kake štiri ure hodá nad Ljubljano. Roditelja sta mu bila vrla zakonska, oče Boštijan in mati Marija. Imetja nista imela. Oče je izdeloval kot samouk raznotero godbeno orodje, ki se pa le redko rabi; torej ni dajalo obilnega zaslužka. Vendar je jako dobro oskrboval in vzgajal osmero svojih otrók. Jože, najstarejši sin, je služboval mnogo let kot cerkvenik pri sv. Petru v Ljubljani. Njegov sinek Gregorček, stričnik našega Gregorja, je bil jako nadarjen orglavec in že v otročjih letih nekako odločen, da postane kdaj naslednik svojega slovečega gospoda strica na šenklaškem

koru; tudi je že nekatere lepe napeve dal v javnost. Žal, da ga je nemila smrt pokosila v cvetju njegovih let dné 21. rožnika l. 1868. v dvaindvajsetem letu njegove dôbe. — Drugi sin Janez, krepke, orjaške postave, je bil mnogo let grenadir, potem poznat listar ali pismonoša v Trstu. — Jakop, sloveč basist, nadarjen mladenič, je bil domači učitelj na cesarskem dvoru na Dunaju ter je študiral pravoslovje na tamošnjem vseučilišču; umrl je jako mlad. — Jerica (rojena dné 28. svečana l. 1814.) je bila mnoga leta neprekosljiva pevka šenklaškega kora; jednake s tako čistim in polnim glasom ni in ne bo kmalu imela ljubljanska katedrala. O večjih cerkvenih slavnostih je bilo mnogokrat na koru vse polno gosposko opravljenega pevstva, moškega in ženskega; ona pa je stala med njimi z domačo belo pečo na glavi. Umrla je dné 14. sušca l. 1889. v Ljubljani. — Nežika je bila tudi več let spretna pevka

pograjska<sup>1)</sup>. Anton pa, najmlajši sin, je bil naslednik Boštijanov v domačem posestvu ter poddedoval po svojem očetu tudi umetnost izdelovanja godbenega orodja. Imel je več sinov, za katere je skrbel neutrudljivo in katerim vsem je pomogel do častnega stanú.

Konec minulega stoletja so zaradi grozne francoske prekucije mnogi duhovniki in neduhovniki zapustili francosko domovino in bežali v ptujino. Med njimi je bil tudi bivši jezuit p. Robert, ki je našel zavetje v grajščini

<sup>1)</sup> Narodno izgovarjanje nam, „polhovgrajska“.



Gregor Rihar.



pograjski pri grofovski rodbini Blagajevi, kjer je živel kot grajski duhovnik. P. Robert je bil muzikalno nadarjen, in ker v Polhovem Gradcu v cerkvi niso še imeli orgel, jel je župljane nagovarjati, naj si jih omislijo; organista pa jim hoče on sam izučiti. V to si je odbral Boštijanovega 12 let starega dečka Gregorja. Doglej je pa Gregorček opravljal pastirjevo službo pri nekih sorodnikih. Izprva mu je šlo — kakor mi je slavni pokojnik večkrat sam pravil — trdo, jako trdo. Učitelj je bil jako nervozen, nepotrpežljiv in tako oster, da si révišče skoro ni upalo do glasovirja. Vendar se je mladi Gregor kmalu naučil toliko, da je, skoro še

otrok, postal pograjski organist. Bil je takrat še tako majhne postave, da sedé pri orglah ni dosegal z nogami podnožnikov; kadar jih je pa hotel ali moral rabiti, vstal je in stopal po dotičnih tipkah. Skladateljski talent se mu je že takrat jel vzbujati; pri pesmih in med-igrah je rad pregibal akorde, kar igranje nekako zagosti in dela melodijozno. Zato so ga župljani radi imeli in hvalili. Tudi ubiranja (uglaševanja) glasovirja in popravljanja orgel se je polotil še kot deček doma. Vsako tako in jednako delo mu je šlo srečno izpod rok.

Mlademu Gregorju so hitela leta naprej; bil je star devetnajst let, in za njegovo nadar-



Kmetiško domovanje Zalogom. (Ilustracija k str. 603.)

*Dr. Fr. Lampeta rojstveni dom. Sestra svinčena.*

jenost ni kazalo, da bi bil ostal vedno pograjski organist. Skrbni oče Boštjan ga je poslal, dasi za učenje že malo prestarega, vendar-le v Ljubljano v šolo. Ker mož ni bil imovit, moral si je Gregor po večjem sam skrbeti za vsakdanjo hrano. Marsikak goldinar si je prislužil s tem, da je hodil po hišah uglaševati glasovirje. Ostal je pa poleg tega, da je bil ljubljanski dijak, tudi še vedno pograjski organist. Vsako saboto in predpraznik popoldan po šoli je premeril štiri ure dolgo pot od Ljubljane v Polhov Gradec, kjer je naslednji dan opravljal svojo službo; po večernicah ali ponedeljsko jutro se je pa napotil zgodaj zopet v Ljubljano v šolo.

Da bi se še bolje izuril v glasbi, hodil je Rihar tje, kjer je bilo kaj lepega slišati v

tej stroki, zlasti pa po ljubljanskih cerkvenih korih. Celo glediške opere so ga močno vlekale nase, tudi še o času, ko sem bil jaz njegov učenec. To je bila nekaka duševna hrana za njegove pevske ideje. Želel pa je posebno že dalje časa seznaniti se s tedanjim postarnim, a jako spretnim stolnim organistom Hellerjem, ki je bil tudi skladatelj. Ta želja se mu je na-posed tudi izpolnila. Zahajal je Rihar najrajši na šenklaški pevski kor. Tiščal je do organista ter mu gledal v note in na prste. To je postalo postarnemu možu nekako že odveč. Iz pogovora, ki se je zaradi tega med njima na koru začel, pozvedel je pa Heller, da je Rihar orglanja že nekoliko več. Bilo je to med neko peto sv. mašo. Tedaj je Heller odstopil Riharju



sedež pri orglah, in ko je ta krepko posegel po tipkah, vzel je Heller klobuk in palico v roke ter odšel raz kor. Šel pa ni iz cerkve, ampak pod korom je poslušal; konec sv. maše pa se je povrnil k Riharju in sklenjena je bila v cerkvi vez prijateljstva med Hellerjem in Riharjem. S tem dnevom je zasijala Riharju zora nove dôle, položen pa je bil tudi temelj njegovemu prihodnjemu delovanju. Po dogovoru je Heller Riharja poučeval v nauku o harmoniji, ta pa je prevzel kmalu vse orglanje pri jutranji božji službi v stolni cerkvi. Pograjsko službovanje je moral torej opustiti. Presukale so se zanj razmere ravno nasprotno, kakor so bile poprej. Poprej je hodil iz Ljubljane v Polhov Gradec orglat; odslej je pa o počitnicah prihajal o nedeljah in praznikih v Ljubljano opravljat orglavski posel. O priliki se je tudi še doma vsedel k orglam, pa po mislih in rabsodbi Pograjcev mu orgle sedaj niso več pele tako veselo kakor nekda. Sevé: umetnega igranja njegovega niso znali ceniti. Otresali so glave ter ga pomilovali, češ: „Ti presneti fant, sedaj pa ne zna nič več tako orglati, kakor nekda. Škoda zanj — vse bo pozabil.“ Ko je bil Rihar v osmi latinski šoli (l. 1825.), umrl je Heller, in sedaj je on prevzel popolno službo

stolnega organista. Preselil se je tudi v pritličje semeniškega poslopja v one prostore, kjer je imel šenklaški „regens chori“ svoje stanovanje.

Po dovršeni osmi šoli se je moral Rihar odločiti za svoj prihodnji poklic. Riharju je bila odprta široka pot do posvetne sreče. Odločil se je za duhovski stan, v katerem je hotel služiti Bogu in cerkvi z vsemi močmi. Bogoslovja se je učil kot „externist“, da je lahko opravljal svojo orglavsko službo, in da svojih tovarišev bogoslovcev ni motil.<sup>1)</sup>

Dné 29. vel. srpana l. 1829. je bil Gregor Rihar s svojimi bogoslovskimi součenci posvečen v mašnika. Novo mašo je pel Rihar v ljubljanski stolni cerkvi. Ob taistem času je umrl stolni zakristan Matija Mauser; knezoškof Ant. Alojzij Wolf je postavil na njegovo mesto Riharja, ki je zjedinjeni mesti organista in zakristana opravljal zvesto in natančno do konca svojega življenja.

(Dalje.)

<sup>1)</sup> V šematizmu za l. 1826. pogrešamo še njegovega imena (gotovo po kaki pomoti). Pač pa ga kaže šematizem l. 1827. kot externista II. leta. To leto je imel v duhovščici sedemindvajset, zunaj nje pa osem součencev; l. 1828. so bili poleg Riharja še trije externisti, v alumnatu pa jedenintrideset bogoslovcev; l. 1829. je bil on jedini externist, vsi ostali součenci, njih trideset, pa internisti.

## Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Canova je bil sedaj na lestvi, po kateri hité duševni orjaki v višavo. Rim, ki je že tolikoerim možem pomogel do svetovne slave, bil je tudi za Canovo neizmerne pomena. Marljivost, ki ga je dičila že v Benetkah, ostala je njegova neločljiva spremljevalka tudi v večnem mestu. Z nepopisno vnemo je jel proučevati umetniške orjake vseh časov, krščanske in poganke. Lepoto je zbiral tu in tam, dobro mu je bila došla, kjer koli jo je našel, ker je bil prepričan, da so jo jednako krščanski in poganke umetniki sprejeli od božjega bitja. Πάντων γὰρ αἴτιος τῶν καλῶν ὁ θεός, vsega lepega izvor je Bog, pravi Klement Aleksandrijski.

Kakor drugodi med izobraženimi narodi, tako je bil tudi v Rimu v onem času, ko je tje prišel Canova, nekaj preobrat, akoravno ne tak, kakor v Parizu. 1758. l. sezidal je veleučeni kardinal Aleks. Albani krasno vilo Albani, katero je on sam, odličen starinoslovec, napolnil z najslavnejšimi spomeniki iz grško-rimske dôle. Winckelmann, njegov knjižničar, mu je pri tem neumorno pomagal. „Leukothea“ in

„Bacchos“, najlepši grobni spomenik Grkov, takozvana kazen „Lynkeva“, „Antinous“, kakor sodijo, najlepši doprsni kip iz rimsko-carske dôle — ta in še skoraj neštivilna vrsta drugih del bila so izbrana v ta sloveči muzej. Kmalu potem je nastal najbogatejši muzej za starinoslovje v Vatikanu, „Museo Pio-Clementino“ imenovan, kjer so mnogobrojna dela grške dôle očarovala občudovalce starodavne umetnosti. „Laokoon“, „Apollo“ belvederski, Praksitelov „Eros“ i. dr. so bili neprecenljivi zakladi te zbirke. Navdušenje je bilo neizmerno. Winckelmannove ideje je dejansko proizvajal izvrstni slikar Rafael Mengs (1728—1779) in istotako Angelika Kauffmann (1741—1807). V ta grško-rimski tok je dospel torej tudi Canova.

Umevno, da so bili tudi na njem poznati sledovi mogočno prodirajočega mišljenja. Prvo njegovo ondoto delo je „Theseus“ v boju s Centavri, v podobi svoje orjaške, nepremagljive moči. Na umotvoru se takoj pozna, da je na Canovo uplivala grška umetnost. Nahaja se sedaj na cesarskem dvoru na Dunaju, kjer uživa zaslužen priznanje. V enakem duhu, v grškem



vkusu, zvršil je Canova drugo izborna delo „Amor in Psyche“, ki je občinstvu ugajalo tako, da so začeli Canovo slaviti kot prvega umetnika istega časa.

Od vseh strani so mu doneli slavospevi. Rafael in Michelangelo sta zopet oživela — tako se je sodilo med umetniki. Njegova dela so vsporejali z najboljšimi grško-rimskimi umotvori. V vatikanski zbirki, poleg Phidijevih učencev, stoji še dandanes Canova. Ko je Napoleon I. 1796. iz Vatikana odpeljal čudes umetnosti — znanega Apolona belvederskega, ni se za ta rop nikdo mnogo zmenil, zakaj Canove Perseus je po takratnem mnenju Apolona popolnoma nadomestoval. Taka je bila občna sodba.

Kakor vse velike umetnike, začela je tudi Canova obsipavati „zlata“ milost bogatih vladarjev, kraljev in knezov. Najboljše mu je pa ugajalo v Rimu, kjer ga je obsevala ljubav in brezpogojno spoštovanje rimskih papežev, že od nekdanjih najmočnejših zaščitnikov velikih umetnikov. Pod njihovim varstvom so cvetli umetnikom vedno rožni dnovi.

L. 1798. je šel Canova na daljše potovanje, da obiše nekatere inozemske dvore, kamor so ga laskavo vabili. Prišel je na Dunaj. „Ljubši ste mi Vi, kakor pa vladar s kraljevo krono“ tako se mu je pozdravljaše ga, dobrikal cesar Franc II. Celi dvor je imel več mesecev nalogo, sladkati se Canovi, ter ga kolikor moči pridobiti, da ostane vedno na Dunaju. Vendar Canova ni ustregel želji radodarnega cesarja.

Jednako milo solnce ga je poljubovaje obsevalo v Berolinu. Od ondod je odšel v Pariz, kjer je bilo takrat v mnogem oziru središče sveta, kjer se je odločevala politična osoda o Evropi. Napoleon, ki je s svojim krvavim mečem ukrotil groznega zmaja francoske prekucije in pokazal celemu svetu, da mu nikdo ni kos, hotel je imeti v svoji palači tudi Canovo, katerega je sam imenoval „prvo umetniško zvezdo one dôle.“ L. 1802. ga je privabil v Pariz. Umetnika so častili malo ne tako, kakor nekdanj Berninija. Napoleon mu je skazoval kraljeve časti, akademija lepih umetnostij ga je takoj imenovala svojim častnim členom. Če je dovršil kako delo, takoj je zablisnil visoki red na njegovih prsih in vrhu tega mu je še nagrada pričala, da je bil Pariz takrat središče tudi bogastva.

Vendar Canova svojega Rima ni mogel pozabiti. Hitel je zopet tje, v zibelko svoje slave, v Olimp vseh umetnikov. Leta 1815. je prišel drugič v Pariz. Častna naloga mu je bila izročena. Pij VII. ga je namreč pooblastil, v Parizu v raznih palačah zopet zbrati obilne zaklade rimske umetnosti, katere je bil tekom več let Napoleon odvedel v ponosno francosko prestolnico. Svojo težavno nalogo je zvršil

Canova tako izvrstno in za papeža povoljno, da ga je Pij bogato obdaroval; proglasil ga je predsednikom lepih umetnostij, pozdignil ga v plemenitaški stan s priimkom „marchese d'Ischia“; določil mu je bil 1000 skudijev (2500 gold. a. v.) letne plače do smrti. Njegovo ime dal je zapisati v zlato knjigo na Kapitolu, — čast, katero je doživel malo, malokateri velikan.

Rimljani so taka odlikovanja svojega ljubljence pozdravljali z iskreno radostjo, zakaj čislali in ljubili so Canovo neizmerno. Cenili so njegove velike zmožnosti, a ravno tako jim je pa prijal tudi njegov zlati značaj. V verskem oziru je dajal slavljenu umetniku najlepši vzgled. Njegova pobožnost, ki ga je bila rešila ob grobu pogubnega obupanja v mladosti, sladila mu je i v moški dōbi častne vspehe in ga je vnemala vedno k lepšim, plemenitejšim podjetjem. V občevanju je bil Canova ljubeznivost in prijaznost sama. Njegova dobrotljivost ni poznala nobene meje. Kar je bilo v Rimu mladih, a ubogih umetniških učencev, podpiral je vse on z največjo požrtvovalnostjo. Njegovi ogromni dohodki dostikrat niso zadostovali dobrodelnim namenom, katere je hotel zvršiti.

Proti večeru svojega življenja se je preselil v Benetke, kjer je kmalu potem umrl, 13. velikega srpana l. 1822. Tam, kjer je začel svojo slavno umetniško pot, okrašeno s tolikermi slavoloki, tam jo je tudi končal, blagrovan od svojih sovrstnikov in potomcev. V že imenovani cerkvi St. Maria dei Frari, kjer je nekdanj bridkotužen iskal pomoči in tolažila svojemu srcu, povečuje njegovo ime krasen spominik, katerega je bil on sam za Tiziana načrtal, a so ga pozneje njegovi učenci njemu postavili. Najlepši spominik si je pa sam sezidal v rojstnem kraju, v preprostem Possiganu. V najčistejšem slogu, v soglasju vseh posameznih delov, sezidal je tam na lastne stroške cerkev v obliki obširne rotunde, kakor je rimski Pantheon. Pročelje je natančen posnetek atenskega Parthenona, popolno v vsakem oziru. To cerkev je posvetil, kakor se je sam izrazil: „veri, domovini in umetnosti.“ V njej počivajo njegovi zemeljski ostanki, v grobu, kojega diči ličen spominik.

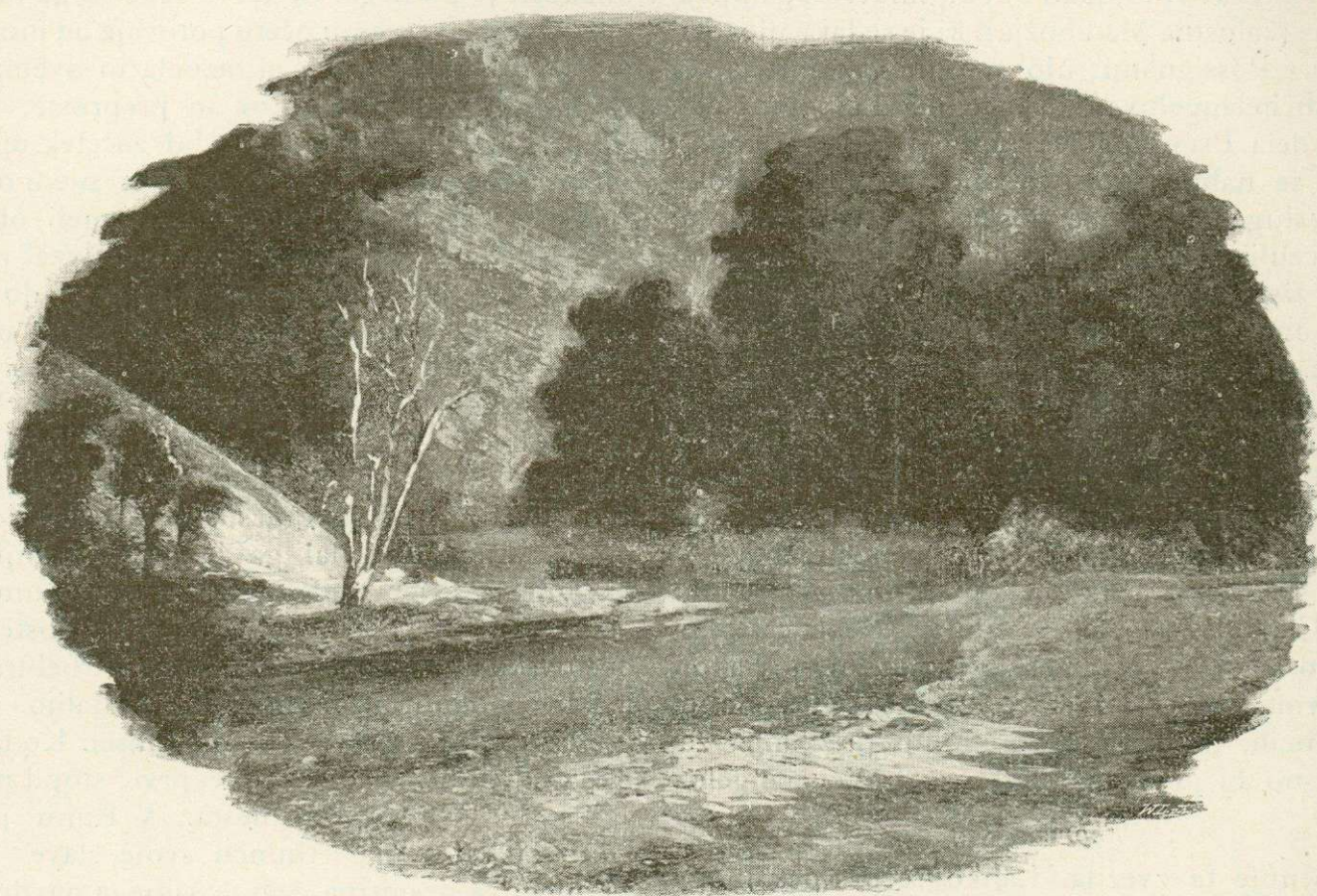
Canova je bil celo življenje zelo delaven, zato so njegovi umotvori mnogobrojni. Poskušal se je skoraj v vseh strokah lepih umetnostij. Lepe so njegove slike še iz prve dōbe njegovega delovanja. Radi tega se ni čuditi, da predočujejo navadno le snovi iz grškega bajeslovja, samo nekatere so krščansko-verske, kakor postavim njegova odlična slika „Kristusa s križa snemajo“. Oblika je povsod dovršena, plemenita, barve blagodejno-jednotne, večinoma svetle, Rafael in Correggio sta bila v slikarstvu njegova učitelja.



Pred vsem je pa Canova kipár; iz blestečega kararskega marmorja si je izklesal neminljivo slavo. Med kiparji je v prvi vrsti.

Najboljše njegovo delo, po jednoglasni sodbi, je spominik Klementa XIII. v cerkvi sv. Petra v Rimu, dovršeno l. 1792. Kdor ga je videl, občudoval je krasoto, ki iz njega odseva. Visoko zgoraj na krsti, kleči ponižno Klement XIII. s sklenjenima rokama. Le žareč blesk je znak mrtvega kamena, inace bi vsakdo mislil, da kleči res živi papež. Pobožnost je na obrazu in v celi osebi izražena tako duhovito, da gledalec posluša, bo-li Klement tudi glasno začel moliti. Spodaj pod krsto sta dve simbolični

podobi, na levi krepostna deva s križem v roki in z žarki okoli glave, znamenje svete vere, katere neustrašljiv branitelj je bil Klement XIII. v silno vihnem času svojega papeštva; na levi pa sedi mladenič (genij) z nagnjeno, ugaslo baklo, znamenje neizprosne smrti. Njegovo obličje tare grenka žalost, neskončna srčna bol se mu bere v potezah, obupal je ob smrti vrlega papeža. In kaj šele dva leva, ki ležita na obeh straneh, kot bi čuvala ostanke rajnega poglavarja sv. Cerkve! V njiju je brezmejna žalost najbolj ganljivo izražena. Tužno pokladata glavi na onemogle, orjaške noge, mogočna griva je vpala, kot bi bila s solzami porošena, obličje



Vipavsko ali Divje jezero pri Idriji. (Ilustracija k str. 605.)

pa je otožno. V nešteti posnetkih romata ta dva leva križem sveta, na pisma in v spominske knjige ju riše popotnik; kdor ju je videl, on nosi njiju podobo neizbrisljivo v srce utisnjeno. Lepših levov gotovo ni izklesala še nobena roka iz trdega kamena.

Tu je Canova res velik.

Pred grobom sv. Petra je drug veleslaven njegov umotvor: Kip Pija VI. Papež v naravni velikosti kleči na mestu, kjer je v svojem tužnem življenju sto- in stokrat molil v oni vihnem dōbi, v kateri so razkačeni valovi hoteli za vselej pogoltniti v svoje globine sv. cerkev. Ravno tako kleči in moli sedaj. Kdo bi mislil, da je iz kamena? Tako naraven, popoln je njegov kip. Na njem je izvedel umetnik vse dovršeno: obraz, poln mučnih skrbij, a nje

prevladuje zaupanje na božjo pomoč, obleka in nje gube, lepa, kakor v naravi.

V rimski cerkvi Ss. Apostoli je prvo javno delo Canovino še iz mladeniške dōbe, spominik Klementa XIV. Ni sicer v vsem dovršeno, vendar kaže, da je Canova že takrat prekosil vse kiparje zadnjih 150 let ter nastopil boljše pot v umetnosti.

V avguštinski cerkvi na Dunaju je nagrobni spominik nadvojvodinje Marije Kristine, lepo, obče občudovano delo Canove. V cerkvi sv. Križa v Florenciji je postavil krasen spominik laškemu pesniku Alfieriju.

Posebno priljubljen je bil Canova na dvoru Napoleona I. Od nikoder ni dobil toliko naročil, — in tako razkošno plačanih — kakor pri najmočnejšem cesarju one dōbe. Napoleona



samega uprizoril je Canova večkrat. V napoljskem muzeju je Napoleonov kip izredne velikosti po vzoru rimskih imperatorjev. Njegovo mater, sedečo na prestolu, je Canova uprizoril po slovečem vzoru Agripine Kapitolske, sestro Napoleonovo, omoženo Borghese, v podobi zmagujoče Venere i. t. d.

Razven teh del je še obilo drugih, sedaj raztrošenih po vseh važnejših umetniških zbirkah. Snov je zajemal tudi v kiparstvu mnogokrat iz grškega bajeslovja. Vendar je z enako dovršenostjo uporabljal tudi krščanske predmete. Tu so imenovati: „Sk es a n a M a g d a l e n a“, sedaj last vojvode Sachsen-Meiningen, mladi „Janez Krstnik“, jako ljubki umotvor, ganljiva Pietà, (žalostna Mati božja), ki je sedaj v njegovi cerkvi v Possignanu; njo so mnogi primerjali z ono Michelangelovo, ki spada med najboljša svetovna dela. Pri mnogoštevilnih spominikih Canovinih se nahaja istotako obilo verskih podob.

Zasluge, katere je dosegel vrli Canova, so neprecenljive. On je udahnil lepim umetnostim novo življenje, on je pokopal neokusni baroški zlog, on je v umetnosti uvel zopet plemenite oblike. Dela njegova imajo nekaj posebno prikupljivega. Preprosta naravnost, spojena z vzvišeno lepoto, je trajen značaj na vseh. Njegova domišljija je živahna, vrhu tega pa še umé Canova grške umetnike sicer natančno, a vendar tako posnemati, da je vedno samostojen.

A še druga svetla zvezda je ob času Antonija Canove blestela v Rimu. Nekateri celo menijo, da je bila svetlejša in čarobnejša, kakor Canovina. Posebno na severu, na Danskem in v Nemcih, je našla brezpogojno priznanje, za kakoršno bi jo zavidal lahko sam Michelangelo.

#### Thorwaldsen

se imenuje ta zvezda. Lahko reče s pesnikom o sebi:

Nennt man die besten Namen,  
Wird auch der meine genannt.

Prištevati ga moramo prvim kiparjem vseh vekov, najboljšim umetnikom sploh. Na severu so ga, oziraje se na grške velike mojstre, imenovali celó „Graecus posthumus“. V njem je staroveška dovršenost na novo vscvetla; grški genij je v njem vstal iz tisočletnega snú. „Thorwaldsen je v svojem dolgem življenju z nepopisno bogato domišljijo ustvaril neštevilna dela, v katerih je še jedenkrat oživela nedolžna lepota in npravstvena plemenitost najboljšé grške dôbe“; takó ga opisuje Lübcke, ki se pa — mimogredé povedano — dostikrat odlikuje v pretiranju.

Thorwaldseni so bili borni ribiči na mrzlih, puščobnih bregovih severnega morja. Skrajno uboštvo je bila jedina dedščina v njihovem rodu. Našega umetnika oče se je bil pa preselil na

Islandsko. Nekaj časa je ribaril, a potem popustil ribištvo in se poprijel še nižjega opravka, ki pa bojda več nese, — pometal je namreč ladije. Ker mu je ta suženjska služba pustila mnogo prostega časa, začel je iz lesa rezljati za ladijo različna lepoticja; sčasoma se je povspel celó takó visoko, da je izrezal preprosto razpelo ali kakega svetnika ter jih pribil na ladijo. Živel je večinoma na morju, tudi svojo ženo je imel s seboj na ladiji. Ko se je peljal iz Islandskega v Kodanj, porodila mu je žena na morju sinčka dné 19. listopada 1770. Dali so mu ime Albert Jernej. Domovine torej prav za prav Albert nima, morje je mednarodno. V mladosti je pomagal Bertel — tako so ga namreč imenovali — svojemu očetu potovaje od morja do morja. Tudi on je rezljal razpela in svetnike, a začetkoma še bolj okorne in preproste, kakor njegov oče. Čudno — to je bil začetek njegove slavne delavnosti. Kmalu je bilo pri njem opaziti veliko nadarjenost. Brodarji so strmeli ob njegovi spretnosti. Kapitan Norlson ga je vzel v svoje varstvo; kaj bi ž njim počel, ni mu bilo treba skrbeti, saj je nadarjenost že določila njegov bodoči poklic. Desetletnega dečka dá torej kapitan v Kodanj v umetniško akademijo. V njej so imeli zalega Bertela vsi radi, ker je bil tako nadarjen in vzgledno marljiv. Pri javnih izkušnjah in umetniških razstavah je dobil večkrat prvo darilo. Spoznal ga je v akademiji tudi državni minister grof Reventlov, bistroumno je takoj presodil njegove velike zmožnosti in z očetovsko ljubeznivostjo mu je priskrbel triletno izdatno podporo za potovanje v Italijo.

L. 1796. je zapustil Thorwaldsen Kodanj in 8. sušca prihodnjega leta je prvič stopil na posvečena tla rimskega mesta. V Rimu je stal takrat Canova na vrhuncu svoje slave. Zanj, za njegova nesmrtna dela je samega navdušenja plamtel ves umetniški svet. Živahno gibanje je bilo takrat na polju lepih umetnostij. V prvi vrsti sevêda so slovela grško-rimska dela in njih posnetki; umetnik, ki je deloval v tem duhu in vkusu, bil je ljubljeneec umetniških prijateljev in preprostega ljudstva. Več ali manj — à la grecque, bilo je merilo za umetnike.

V to sapo torej je dospel Thorwaldsen. Nov svet se mu je odprl; osupnil je ob čudesih grške umetnosti. V nekaterih dneh je bil tudi sam za njo navdušen. Kar je počel, bilo je vse po takratnem vkusu. L. 1798. je poslal akademiji v Kodanj prvo svoje umetniško delo „Ariadne in Bacchos“, ki je vzbudilo občno pozornost. Ko je je videl Canova, vzkliknil je: „Un o stilo nuovo e grandioso — nov in veličasten zlog!“ Drugo delo, Jasona, je Thorwaldsen sam razdrobil, ker ni nikjer posebno ugajalo. (Dalje.)



## Izprehod na Notranjsko.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Konec.)

Kakšne vremenske prijetnosti imajo Gorjani, občutili smo kmalu, ko smo popoldne odrinili od prijazne Otlice. Hoteli smo priti pred večerom do bližnje postaje v svojem potovanju, do Zadloga. Pot do tje vodi skoro skozi sam gozd. Ko nas je gorjanski duhovni pastir še nekoliko spremljal po naši poti, zbirali so se nad vrhovi temni oblaki. Gora se nam je zdela sedaj še bolj samotna in pusta. Kakor je ubožna vsa pokrajina, tako so ubožne tudi hišice, ki samevajo po dolinicah poleg zaraslega gozda. Pot se je vila sem in tje, dvigala se in padala. Ko smo prišli v najgostejši gozd, usula se je divja ploha, da je odletavalo od tal in smo bili hitro premočeni. Vendar smo šli urno naprej, kakor bi nas bili podili vsi gorski duhovi. To vam je čudna pot v takem vremenu sredi gozda! In vendar se pride naprej ravno tako kakor po gladkih mestnih ulicah v lepem vremenu — ako le hočemo.

Po dveurni hoji, v kateri smo prestopili na Kranjsko, zasvetilo se je pred nami skozi gozd, pot pa se je vzdignila. Stopili smo iz gozda, dospeli na novo višavo — na rob nove doline, srečali čedo s pastirjem, potem pa zagledali nizko pod seboj preprijazno gorsko planjavo, pisatelju teh vrstic nad vse milo in ljubljeno Zaloško raván ali Zadlog. Naš notranjski svet je mnogokje pust, to je res, a je vendar po svoje zanimiv ali romantičen, morda bolj kakor gorenjski. Da, diven je pogled s te višine, kjer smo bili sedaj, na lepo raván, za katero se pa razprostira gorat in razdrt svet daleč tje proti severu in severovshodu. — Ker se je nagibalo proti večeru in smo bili premočeni, nismo se radovali razgleda, ampak rajši jo udarili mimo nekih hiš, ki so vse skupaj znane z imenom Mala Gora, v nižavo k bližnji dobro znani nam hiši, kjer smo hoteli počivati jeden dan. Bili smo z veseljem pozdravljeni in dobro sprejeti, da smo se lahko in mirno oddahnili.

Osebnih stvari ne morem opisovati obširneje, pač pa me mika povedati kaj o našem Zadlogu, kamor nas je vodila pot na izprehodu.

Med Idrijo in Vipavo je mogočno, večinoma zaraslo gorovje, čegar jeden del smo že prehodili. Sredi gorovja, malo nižje od Otlice, vsajena je lepa ravnina, skoro uro dolga in pol ure široka. Tukaj je „Zalogom“, kakor pravijo,

in sam kraj se imenuje Zádlog. Žal, da je raván preveč zaprta proti jugu in premalo zavarovana proti severu. Zato je podnebje hladno, zima dolga in poletje kratko; toča jako rada bije in slana pretí setvi dolgo v pomladi. Tla so suha, peščena; živih studencev ni, kar je zares nenavadno. Tako imajo tukajšnji ljudje le malo zemskih dobrot, a te so tem več vredne: namreč čist zrak, pridne roke in dobro srce. Vsi prebivalci kmetujejo. Kmetije so dokaj velike: ko bi bili le pridelki kaj boljši! Navadno nima kmet ničesar prodati, razven nekaj ovsa in kakega majhnega živinčeta, da za to kupi turšične moke in soli. Iz gozdov je dandanes že vse posekano, živinoreja pa ima razne zapreke. Nekdaj je tudi tukaj cvetla domača obrtnost z lesenim orodjem. Lesena posoda se je izdelovala v obilni meri in raznašala na razne kraje. Odkar se pa dober les dobi le težko, nazaduje tudi tukajšnja lesna obrtnost.

Vendar je pa Založan vesele narave, dobrega srca, bistrega uma. Nekdaj so se trudili skoro pri vsaki hiši, da so imeli kakega dijaka v šolah, a v sedanjih razmerah ne morejo. Huda nadloga je zanje to, da ne morejo dobiti dovolj poslov. Nekdaj so jih imeli dovolj in jako dobrih z Gore, a sedaj si iščejo Gorjani rajši drugega zaslužka. Sicer pa tožijo tudi drugodi kmetje o tej nadlogi, ki bo — kakor vse kaže — od leta do leta večja. Kam pridejo naše kmetije brez delavnih rok in z neznosnimi davki, tega ne pomislijo naši veljaki.

Občuten nedostatek zaloške ravnine je, da nima studencev. Ker so tla vsa luknjasta, tekó gotovo studenci v globinah. Voda bi se dala dobiti, ako bi se domačini in vlada kaj potrudili. In tako pijó ljudje rjavo kapnico, živina pa sreba smradljivo vodo iz luž. Sadno drevje ne raste rado, pa tudi ljudje nimajo nič veselja, da bi se pečali ž njim. Glavna pridelka sta krompir in oves, ki rasteta tukaj ne samo v obilni meri, ampak tudi v dobri kakovosti.

Gorjanci govoré po vipavskem načinu, mehko in blagoglasno, Založani pa, njih najbližji sosede, govoré trdo in neprijetno. Tu se vidi, da so iz druge slovenske betve kakor oni. A gledé na besedno bogastvo in sintaktično pravilnost se smejo tukajšnji ljudje ponašati s svojo govorico.

Založani spadajo pod črnovrški yikarijat. Od našega sedanjega počivališča do Črnega vrha



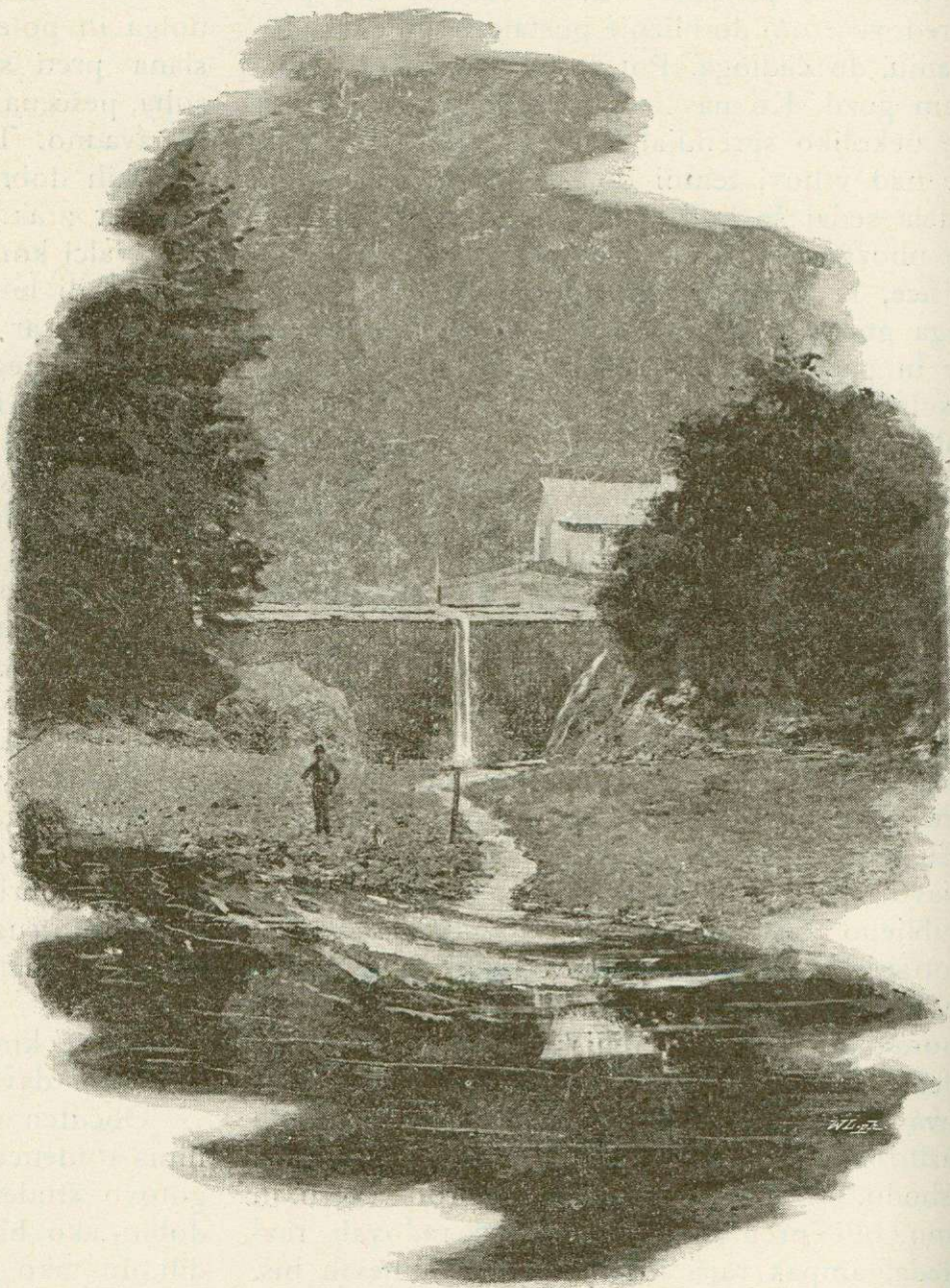
je dobro uro hoda. Črni vrh je vas pod temno, zaraslo goro, od katere je dobila tudi ime. Naš izprehod nas ne vodi tjekaj iz dveh razlogov. Prvič čakamo, kdaj bo gosposka povzdignila v duhovskem oziru to občino do tiste časti, katere je vreden bližnji neznatni Col in še neznatnejša Podraga. Drugič čakamo, kdaj bodo Črnovršci spravili izpred svoje cerkve oni tako nečedni kozolec, ki je napravljen domačinom in ptujcem v strašilo. Zato jo udarimo rajši kar naravnost proti Idriji, kamor smo se namenili.

Po jedendnevnem počitku v prijazni zaloški hiši smo se odpravili ob lepem vremenu na pot v Idrijo. Tudi ta pot je silno zanimiva, res romantična. Od Zadloga proti Idriji se svet globoko znižuje. Po bukovem gozdu vodi prijazen kolovoz, zraven še mnoge steze. Kmalu zapazimo pred seboj ozko dolino z belo strugo. To je Zgornja Bela, do katere dospemo v dobri pol uri. Prav idilično je tu doli ob bistri rečici Belici ali Belščici, kjer vre voda iz neštevilnih studencev, kjer raste na malih njivah turščica in fižol, in koder živí v svojih preprostih navadah dobrodušni Belčan. Česar mu ne daje mala domačija, to si prisluži z delom „na cesarskem“, t. j. v erarskih gozdih, zakaj vsi gozdi tukaj okrog so cesarski ali erarski, spadajoči pod idrijsko upravo.

Na najlepšem solnčnem kraju ima kmet Ščinkovec gostilno. Semkaj radi zahajajo celó Idrijčani, ali pa bližnji zaloški fantje, kadar se pridejo kopat v bistro Belico. Kako samotno, tiho je tukaj! Trije kmetje živé s svojimi obilnimi družinami zadovoljno in srečno v tej nižini. A jedna neprijetnost jih tlači: do cerkve imajo jako daleč. V hudi zimi je pot do cerkve res težavna — ozka pot do nebes. V še hujši samoti je kake pol ure od tukaj kmet Tršan: do cerkve ima po zimi gotovo tri ure hoje. In vendar so od te hiše najpridnejši v obiskovanju cerkve; nikdar ne pridejo prepozno v Črni vrh, tako pripovedujejo njih znanci. Ljudje živé tu skrajno preprosto; vse njih življenje se suče okoli ubožnega vsakdanjega kruha in nedeljskega popotovanja do cerkve.

„Bela“ je vredna svojega imena. Bela je ozka cesta, po kateri gremo, bela je struga, po

kateri teče rečica istega imena, bele so skale na bregovih. Dolina je večinoma ozka, semtertje samo za rečico, drugodi je pa širša. Po dobri četrť-uri pridemo do druge rečice, ki je sestra naši Belici in se imenuje Spodnja Belica. Ko sta se združili pri Veliki brvi, zove se reka Idrijca. Še jedenkrat se razširi naša dolina, prosto pogledamo na več strani, da si ogledamo par hiš, nekaj njiv, strme vrhove in razdrte jarke



„Kobila“ pri Idriji. (Ilustracija k str. 605.)

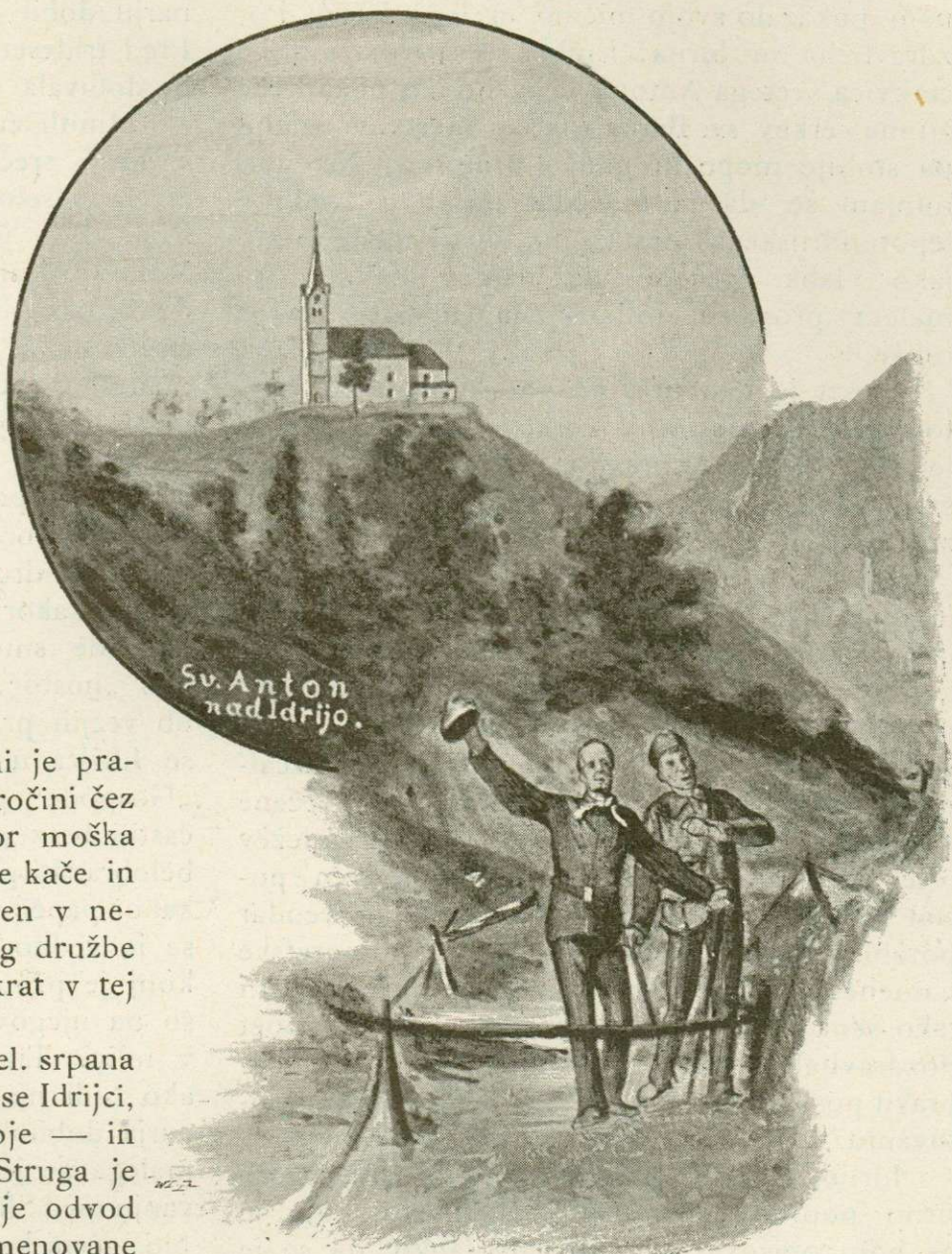
na desni in levi, potem pa jo zavijemo pod „Čekovnikom“ v gozd ob levem bregu Idrijce. V „Strugu“ smo. Strug je res prava zanimivost. Idrijca si je med visokim gorovjem izkopala ozko pot in se vije polagoma od vshoda proti severu jedno uro hoda. Zlasti levi breg, po katerem gre naš kolovoz, je po nekaterih mestih hudo strm; pečine se dvigajo kakor stolp visoko in preté, da zasujejo pot bistri reki. Tu in tam imajo skale tudi votline, da najdeš tu kakor združene vse gorske poseb-



nosti. Ob raznih časih sem že hodil po tej poti, a vselej z nekakim strahom. Strug je tako določno omejen, da stopiš vanj, kakor skozi vrata, in prav tako jasno vidiš, kdaj si izstopil iz njega. Pot ni vedno ravna, ampak se v sredi jako zviša, da je daleč pod teboj reka. Tudi gozd je različno gost; na nekaterih krajih ne raste čisto nič, in semkaj pripeka poletno solnce z vso močjo. Ob takem času te mami vročina in naveličaš se Struga, češ, kako je vendar dolg! Kadar je vroče, takrat prilezejo — tako pravijo — neštivilne kače na dan. Zares je Strug zaradi lazne na slabem glasu, dasi nisem slišal še o nobeni nesreči. Gadje so neki tukaj jako veliki; resnicoljubna oseba mi je pravila, da je videla tukaj ob hudi vročini čez pot lezočega gada, debelega kakor moška roka. To pot nismo videli nobene kače in ne slišali nobenega ptička. Vtopljen v nekdanje spomine sem korakal poleg družbe ves srečen, da sem zopet jedenkrat v tej divni samoti.

Hodili smo ta dan — sredi vel. srpana — že poltretjo uro. Približali smo se Idrijci, zagledali pred seboj malo poslopje — in stopili iz Struga. Tukaj konec Struga je dvojna zanimiva priprava. Jedna je odvod Idrijce v posebno strugo, tako imenovane Rake, po katerih gre voda na razne idrijske velike stroje. Te Rake so skoro pol ure dolge, menda pičel meter globoke in nekaj več široke. Večinoma so obzidane in po vrhu pokrite z deskami. Voda teče po njih zaradi gladke struge jako urno, četudi se znižujejo le malo. Na enem mestu so speljane mimo skale po velikem lesenem žlebu, po katerem gre pot za pešce. — Druga zanimivost konec Struga je slap Idrijce, ki pada bliz nad deset metrov globoko čez zidan jez v širok tolmun. Ako je reka majhna, ne pada voda čez jez; ako pa dežuje, zlasti, ako prinese „klavža“<sup>1)</sup> drva, tedaj je veličastno gledati in poslušati drvenje vodé in hlodov, ki padajo z groznim bobnenjem v vodeno globočino. Tukaj se pravi pri „Kobili“. Ko bi bilo kaj takega na Gorenjskem, imelo bi kmalu slavno ime, a tukaj sameva „Kobila“, kakor

<sup>1)</sup> Klavža se imenuje najprej posebna obzidana kotlina, kjer se ob deževju zapre voda Bela, da se je nabere mnogo in da odnese s seboj pripravljeni les. Potem pa imenujejo tudi nabrano vodo samo — klavžo. Kadar odpró jez, pravijo, „da klavža nese“. V Idriji pa so napravljene čez reko velikanske „Grablje“, ki drva ustavljajo.



„Pozdravljena, Idrija!“

bi je ne bilo. Zato pa sem si vzel njeno podobo s sabo in bralcem jo podajem kot spominek s pota.

Pol ure dolga pot ob Rakah proti Idriji je izprehajališče, kakoršnih je malo v kranjskih mestih. Ob strani ti šumlja voda, pod teboj poteka Idrijca, nad teboj se vpenja drevje s košatimi vejami, pot je pa tako lepa in gladka, kakor po naših ljubljanskih dreveredih.

Rekli smo, da je Idrijca iz dveh Belic; nedaleč od „Kobile“ pa dobi od desne tretji dotok iz t. i. Vipavskega ali Divjega jezera. Pod visokimi temnimi skalami prihaja na dan jako močna voda, da bi bila že sama zase mala reka. Najprej obstoji v temnozelenem jezeru, potem se pa izliva v Idrijco. Skrivnostno mirno prihaja izpod gore močni vir, tiho se druži s svojo bistro sestrice. To jezero vam je prirodna posebnost, katere naj ne prezrè noben potnik.

Polagoma smo zapazili ob desnem bregu hiše in mline, potem pa se je mesto razgrnilo in



nam pokazalo svojo mičino in lepo lice.<sup>1)</sup> Pozdravljena mi, Idrija! Ljubo se smehlja s hriba cerkvice svetega Antona, prijazno nas pozdravlja župna cerkev sv. Barbare sredi mesta, v ozadju pa stoluje mogočni grad s stolpom. Ne spominjam se, da bi bil čital posebno hvalo o lepoti idrijskega mesta; no, meni ugaja mesto jako; lahko rečem, da najdeš malokje na malem prostoru toliko znamenitostij kakor tukaj.

Deset je bila ura, ko smo došli v to svetovnoznano mesto. V cerkev sv. Barbare nas je vodilo prvo opravilo: daroval sem tukaj sv. mašo, potem pa obiskal in našel nekaj znancev.

Glavni namen nam je bil, da si ogledamo jamo, kjer kopljejo živo srebro. Ni šlo sicer lahko, ker gospodje, pri katerih se dobí dovoljenje za v jamo, premišljajo kakor turški sultan, predno izdá kak ferman. Naposled nam je vendar-le bila sreča mila, da so nas v spuščalniku poslali nekaj oddelkov globoko, oblečene v rudarske hlače in jopiče. Svetovnih čudežev nisem videl v jami, tudi modrejši nisem postal v temnih rovih: a praktično sem vendar porabil to temoto, da sem v njej za fotografske namene premenjal ploče v svoji pripravi. In tako sem potem, ko smo rudarsko očrneli zopet pozdravljali z Inzaghijevega predora Idrijo, napravil poslednjo sliko na tem malovažnem potovanju.

Idrijo samo je pred nekaj leti<sup>2)</sup> dovolj obširno popisal prijatelj v našem listu, zato je ne bom opisoval jaz. Rečem lahko, da se je že odtlej nekoliko olepšala, kakor zares napreduje od leta do leta. Ne samo za rudokop potrebne stavbe se povečujejo in množé, tudi stanovanlišča za rudarje so se naredila v poslednjem času. Semtertje trdé, da je Idrija nezdrava zaradi živega srebra. Gotovo ni zdravju ugodno, da dela rudar po osem ur na dan pod zemljo. Toda Idrija sama ni nezdrava, ima po zimi milo in poleti neprevroče podnebje; mnogo ljudij doseže tu visoko starost. Seveda blizu tvornic samih pač ni zdravo, a tvornica bi bila škodljiva, ko bi jo postavili tudi v sam raj.

Preživel sem ta dan nekaj veselih ur v mestecu, vendar nečesa mi je nedostajalo: prijatelja, ki bi bil isto čutil kakor jaz. Iz mladostnih mojih let mi je neizrekljivo draga Idrija. Bila mi je nekaka domačija, kjer sem pri takratnih izvrstnih idrijskih ljudskih učiteljih, zlasti pri neprecenljivem ravnatelju, sedanjem župniku gu. J. Juvanu, in mladinoljubu gu. Fel. Steg-

narju dobil trdno podlago za poznejše učenje. Pred tridesetimi leti je zares cvetla idrijska šola in dobivala učencev od vseh krajev.

Minuli časi! Kakor smo nekdanj otroci živeli v Idriji srečno življenje, tako je tudi Idrija živela veselo življenje v najlepši jedinosti in slogi. Bilo je vse mesto kakor jedna družina. Vsak Idrijčan je poznal vse svoje rojake doli do otroške dôbe. Rojstvo in smrt vseh domačinov sta se hitro razvedela po mestu: ono so raznesle ženske, o smrti pa smo poročali otroci, ki smo šli po smrtnem zvonjenju vprašat cerkvenika. In Idrijčani so se res ljubili: moški, ker so skupaj delali v jami in skupaj hodili v slovesnih obhodih, ženske pa, ker so hodile druga k drugi v vas izdelovat tako slavno blago, kakor so bile takrat še čipke. Razven gospôde smo jedli vsi jednake jedi: dan na dan „hosto“, „podmetnico“ ali celó „panado“, ob večjih praznikih pa „žlikrofe“, po katerih se Idrijčanu skomina, ako mu jih imenuješ. „Gospôde“ posvetne in duhovske so Idrijčani častili brez zavisti. Belolasi gospod „tehant“ in belobradati gospod rudarski svétnik sta jim bila kakor papež in cesar, in to je pač dovolj. Žita se je vedno dobivalo za potrebo, in mlinarjev konj je primrdal teden za tednom na okrog, da so na njegov voz gospodinje naložile vreče za v mlin. Tudi krajcar se je dobil semtertje, ako tudi ne lahko; sicer se je pa za malo denarja dobilo tedaj veliko blaga, zlasti jedil. Kaj malega se je res čulo o nekem nesporazumevanju med Slovenci in Nemci, zaradi česar morata biti ločeni kazina in čitalnica: da, vse to je bilo. Kdor pa čita poročila iz Idrije dandanes in je poznal mesto nekdanj, kdor čuje o medsebojnih bojih in neugasljivem sovraštvu, kdor čita o raznih modrijanih, ki hodijo rudarjem — morda popravljat jamčarice? — ne: obetat nebesa na zemlji ali celó pod zemljo, ta mora reči, da Idrijčani dobro znajo — dati se voditi.

Oh, škoda, škoda! Kolikor jaz vem, vrli Idrijčani niso zaslužili tako trpke usode, kakoršna razdira sedaj njihovo mesto. Tu je požrešna kukavičja zalega, ki se hoče odebeliti med tem, ko se kavsajo domačini in rodni bratje.

Saboto popoldne ob štirih se je razdelila naša družba. Jeden del, v katerem sem bil tudi jaz, sédel je v idrijski poštni voz in odšel proti Ljubljani, drugi del je šel po svojih potih. V Logatcu nam je prišla na pomoč železnica, in tako so se po sedemdnevem izprehodu o polnoči zablščale našim očem luči ljubljanskega mesta. Stisnjen v kót železniškega vozú sem si odganjal spanec, ponavljajoč si melodijo pesmi:

*Lepa naša domovina!*

<sup>1)</sup> Glej sliko v „Dom in Svet“-u, V. letn., str. 233.

<sup>2)</sup> V letniku IV., str. 319, 401 in 461.



## Književnost.

### Slovenska književnost.

**Materino delo za Boga in domovino.** Hrvaški spisal Ivan Nep. Jemeršić, župnik grubišno-poljski. S pisateljevim dovoljenjem po tretji izdaji priredil za Slovenke Simon Gregorčič ml. V Gorici. Tiskala, izdala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 1896. 8<sup>o</sup>. Str. 229. Cena 70 kr. — Leta 1894. je izdal župnik Jemeršić prvič svojo knjigo: „Majka u radu za Boga i Hrvatsku“. Knjiga

je zadela prave strune hrvaškega naroda, zato je v kratkem času dospela do tretje izdaje. Ta ne navadni uspeh je vspodbodel tudi našega ga. prelagalca, da je podal knjigo Slovenkam v primerni obliki. Tudi naš poročevalec je v prvi letošnji številki oznanil in priporočil to hrv. knjigo. No, med Hrvati samimi ni bila hvala naše knjige jednoglasna: v „Katoličkem listu“ je lani Al. Stepinac pokazal razne hibe te knjige, četudi si je pisatelj



Zgornji del Idrije. (I. Vončina.)

pridobil pohvalna pisma raznih škofov, katera so tiskana spredaj v naši izdaji.

Kar se nas tiče (oziramo se samo na slovenski prevod), štejemo knjigo med one, ki so pisane z ljubeznijo in navdušenjem. Pisatelj slavi vero, slavi domovino. Proti veri nismo našli nobenega stavka, marveč knjiga ima vseskozi verski značaj. Skoro še krepkeje nego veroljubnost izraža knjiga ljubezen do domovine. Po pravici hvalimo nadalje tudi vzneseno, lepo govorniško, malone pesniško obliko tega dela. Ne dvomimo prav nič, da si je hrvaška knjiga največ s to obliko pridobila toliko uspeha. Prelagalec je delo, ki je pisano

izključno za Hrvate, priredil za Slovence, pa prevzel tudi izborni obliko v našo lepo zvanečo slovensščino.

Kakor so nam vse te lepe stvari jako všeč, ne moremo pa odobravati, da se čisto verski in obče človeški momenti vklepajo v ozke meje narodnosti. Samo jeden vzgled! Govoreč o „narodnih običajih“, pravi naša knjiga, da nam je Kristus „zapustil najlepši vzgled s tem, da je „pokazal s svojim dejanjem največje spoštovanje do narodnih običajev“. On je „izvrševal narodne zakone, običaje, obrede in določbe božjega naroda v stari zavezi . . . O njih je velel: Nisem prišel, da jih



odpravim, nego da jih izpolnim. Bil je navzoč pri vsakem narodnem prazniku in obiskoval je, kakor ostali Židje, najraje narodno mesto Jeruzalem.“ Vsakdo, ki premisli občečloveški in čeznaravni značaj Kristusovega dela in nauka, čuti, da navedeni stavki svojemu namenu niso primerni. Nikakor ne trdimo, da bi bil Kristus ali njegov nauk nasproten domoljubju, prav narobe: toda svete „šege“ izraelskega ljudstva so imele še mnogo bolj vzvišen pomen nego naroden: saj so bile naznanjene in zaukazane naravnost od Boga; Kristus jih je izpolnjeval zato, ker so bile od Boga določene, ne samo narodne. Vseh judovskih šeg naš Gospod ni izpolnjeval, n. pr. farizejskih navad, čeprav so bile tudi te „narodne“. Ako to pomislimo, ne moremo se vjemati s tem, da se božje naredbe in delovanje našega Izveličarja vklepajo v tesne meje judovske narodnosti.

Tudi niso vsi vzgledi, ki se navajajo za vznicanje rodoljubja, v lepem soglasju s tem, kar podpira vero. Ob tem, ko govori slovenski pisatelj o naši tužni neslogi in o potrebi sloge, trebalo

bi pač jasneje povedati, od kod nesloga in po kateri poti pridemo do sloge.

Sicer smo pa veseli, da je ta knjiga prišla na svetlo, ker ženskemu srcu, kateremu je namenjena, prilega se po obliki in večinoma tudi po vsebini. Morda izprevidi g. prelagalec sam, da bi se dalo marsikaj še pojasniti in bolje razložiti: s tem bi bilo tudi dokazovanje resničnejše.

Naposled opozarjamo pisatelje, ki tako pogostoma pišejo dandanes o veri in narodnosti, naj ne mešajo in zamenjavajo obeh pojmov, naj ne zlivajo obeh v jedno posodo, ker vera in narodnost sta jako različni stvari. Obe se dasta pač dobro družiti v posameznih osebah, obe se lepo svetita v vernih narodnjakih, nikakor pa se ne dasta pojma spajati sama na sebi, kakor n. pr. pojma: zvestoba in pravičnost. Ko bi imeli pisatelji več modroslovnega in verskega znanja, več dobre in pohlevne volje, manj pa svojeglavnosti, kmalu bi ponehali naši boji vsaj v teoriji. Dajmo Bogu, kar je Božjega, narodu pa kar je narodovega.

Dr. Fr. L.

## Razne stvari.

### Glagolica v Selcih.

Kako se je v naši ožji domovini širilo in zopet izgubljalo delo sv. Cirila in Metoda gledé na obredni jezik, je še malo znano. Par glagolskih rokopisnih odlomkov iz obrednih knjig še samo na sebi ne more znanstveno utemeljiti kake določne trditve v tem oziru, vendar je vsak tak rokopis čestit in važen ostanek naše stare dōbe. Nekaj malega v tem oziru oteti pozabljivosti je namen tem vrstam.

V župnem arhivu v Selcih nad Škofjo Loko je iztaknil pisec tem vrstam štiri stare knjige vezane v pergamen, popisan z glagolico. Knjige imajo te-le napise: *Urbarium sti Thomae Filial-Kirchen in Pfarr Selzach, Liber baptizatorum 1669—1677, Liber mortuorum 1669—1715 in Urbarium stae Gertrudis Filial-Kirchen in Pfarr Selzach*. Oba urbarja pričenjata z l. 1670. Po tem smemo soditi, da so bile vse štiri knjige vezane hkrati, ne po l. 1669.

Odločeni pergameni so zeló razjedeni; črke so marsikje tako zamazane, da jih je nemogoče razznati; na več krajih so posamni oddelki odtrgani.

Po vsebini so listi iztrgani iz starih glagolskih obrednih knjig. Kolikor se dá sklepati po obliki črk in zlasti po inicijalah, imamo pred seboj štiri različne rokopise.

1. *Urbarium stae Gertrudis* je bil vezan v folio-list glagolskega misala, in sicer odlomek sv. maše za petek po četrti nedelji v postu (od evangelija Jan. 11, 42 dalje) in cela sv. maša za saboto po četrti nedelji v postu. Prevod je točen po rimskem misalu. Za vzgled navajamo odlomek tega iz sabotnega evangelija (Jan. 8, 13—20): „I

rêše emu ijudêi.<sup>1)</sup> Ti samъ o sebê svidêtelstvuetъ i svdêtelstvo tvoe nêstъ istinno. Otvêšta Isъ i rče imъ. Ašte azъ svêdêtelstvujû o mnê samomъ svdêlstvo moe istinno estъ. Êko vêmъ otkudu pridъ ili kamъ grêdu. Vi po plti sudite, az že ne po plti suju. Ašte li i suju sudъ moj pđan (pravedan) estъ. Êko azъ smъ ne samъ na azъ i poslavme ocъ. V zakonê vašemъ pisano estъ êko dvêju čku (čelovêku) svdêtlstvo istinno estъ. Azъ esmъ iže svêdêtlstvujû o mnê samomъ i svdêtlstvuemъ o mnê poslavme ocъ. Glhu že emu. Kde estъ ocъ tvoj. Otvêca imъ Isъ. Ni mene vêste, ni oca moego. Ašte mene vidêli biste edasi i oca moego vidêli bi. Sie slvsa glaše Isъ v gazupilakii.“

Rokopis je po pisavi in obliki k večjemu iz 14. stoletja. Že iz navedenega odlomka (prim. prđan = pravedan), a tudi iz družih oblik (n. pr. Lazare grêdi van) se jasno vidi južno-slovenski, oziroma hrvaški vpliv. Znamenita je tudi oblika „sju“ namestu pristno staroslovenskega „sužďa.“

(Konec.)

### Zvezdoslovni koledar za mesec vinotok.

Merkur vshaja zjutraj nekako dve uri pred solncem, Venera pa vshaja zvečer in je le malo svetla. Mars, ki vshaja od pol devete do sedme ure, postaja svetlejši, Jupiter pa vshaja od dveh do jedne po polnoči. Drugih znamenitostij ni na nebu, razven utrinkov dné 18. t. m., ki se bodo videli v pozni noči na severu od Orižona v hitrih črtah.

<sup>1)</sup> Vulgata ima: Pharisei; tudi v grškem tekstu beremo: εἰπὼν οὗν αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι.



## Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Prva posledica te rimsko-pravne zmote v krščanski dōbi je morala biti vojska med cerkvijo in vladarji. Cerkev je bila največja varuhinja pravičnosti; vladarji so se izneverjali tej pravičnosti, torej moremo a priori sklepati, da je moral nastati boj med obema. In nastal je. Vsak, kdor je količkaj pogledal srednjeveško zgodovino, pozna ga, a le malo jih je, ki umevajo, da so se papeži borili za čast in dostojanstvo človekove osebnosti in da vladarji v svojem boju proti njim niso samo izkušali zatreti samostojnost cerkvene oblasti, marveč temelje družabnega življenja sploh.

Naša razprava se ne more na tem mestu pečati podrobneje s to stvarjo. Tu priporočamo le vsem razsodnim bralcem, naj sami razmišljajo o nji. Prepričali se bodo, kako zlobno in bedasto je očitane o tiranstvu papežev in o njihovi želji po gospodstvu. Družabna prekucija 16. veka, katere posledica je sedanje socijalno vprašanje, nastala je samo zato, ker cerkev ni mogla zaježiti zmot, katerih izvor je bil na vladarskih dvorih.

V našem stoletju je Kantovo modroslovje z drugega stališča iznova utemeljilo staro pogansko zmoto o človekovem razmerju do države. Njemu in njegovim učencem je država vse — začetek prava in dolžnostij, absolutno bitje, najvišja stvar. Hegel imenuje državo naravnost „pričujočega boga“. — Posamnik ima samo toliko pomena in toliko pravic, kolikor mu jih daje država.

Iz naših podatkov se jasno vidi, kako je zmota rimskega prava, ki smo jo kot prvo

opisali, v zvezi s socijalno demokracijo. Absolutnost države rodi iz vladarjev — trinoge, krivičnike, ki sami po sebi povspešujejo družbeni razpad. Vsled njihovih krivic nehajo podložniki spoštovati oblast; revolucija na prestolih pripravlja revolucijo med ljudstvom.

Ljudstvo namreč po svoje umeva nauk o državni vseмогоюnosti. Vladar pravi: „država sem jaz“, ljudstvo mu pa odgovarja: „Ni res, marveč država sem jaz.“ In iz tega sledi nujno — prekucija. Tudi socijalni demokratje zahtevajo, da morajo vsi posamezniki služiti celoti; njihovo komunistično načelo jim je absolutno — in ker nečejo ničesar vedeti o božji, vladarski ali cerkveni oblasti, zato si hočejo popolnoma v smislu nauka o državni absolutnosti, z vsemi sredstvi priboriti državo, ki jim bo vseč.

Pri tej priliki se vsaj dotaknimo sedanjih državno-pravnih razmer. Rimsko pravo vlada tudi v naših državah. Najgorje bi se motil o dejanskih razmerah tisti, ki bi sodil, da sedaj, ko država v svojem temelju izraža načelo popolne slobode vsem državljanom, ni nobene sledi več o trinoštvu. Kaj je drugzega nego trinoštvo vse, kar imenujemo birokratizem (uradniška vlada) ali centralizem? Samostojnost manjih družabnih organizmov je izpodjedena in s tem pokopana tudi njihova sloboda. Država se tudi sedaj vtika v vse in povsod odločuje, kot bi bila nezmotna in absolutna. Kako brezozirno in često krivično nalaga denarne in krvne davke svojim podložnikom! — Toda o tem dalje govoriti ni prostora na leposlovnega lista platnicah.

(Dalje.)

### Dva stara rokopisa.

Gospod M. Slekovec, župnik pri sv. Marku n. Ptuja, poslal nam je dva lista s tem-le pojasnilom: Velečastiti gospod urednik! Nedavno sem med starimi ljutomerskimi listinami našel priloženi listek s slovenskim prevodom evangeljskega odlomka. Primerjal sem pisavo s pisavami ljutomerskih župnikov ter se tako prepričal, da je listek pisal župnik Andrej Raputh, ki je v Ljutomeru služboval od leta 1686. do mal. srpana l. 1690. Ker bi stvar utegnila katerega jezikoslovca zanimati, pošiljam Vam listek v povoljno porabo. Ob enem sem Vam priložil še drug slovenski spominik iz 17. veka, katerega sem našel v minoritskem arhivu v Ptuj; morebiti ga lahko pri priložnosti porabite.

Math cap 5

V tistem chasi je Jesus reko: chi nebude vafsa pravichnost bolye popunoma, kak je tih pišarov ino farisearov tak nebut shli v nebesko kralestvo. Vi ste chuli, da je štarim recheno: nebui, ker pa buje, je krivecz sodve. Jas pavelim: da tisti, ker se chses svojega brata serdi, je krivecz sodve. Ker pa k svojemi brati veli Racha (to je bedag) tisti je krivecz ratha.<sup>1)</sup> Ker pa ti norez, tisti je peklenskega ognja krivez. Dare ti tvoj dar k Oltari pernefses, ino fe tam spomeneff: da tvoj brat kaj chses te ma, tak pusti tvoj dar pred Oltarom, ino idi pervle k njemi, ino se s njim pomiri, satem poidi ino ofrai tvoj dar.

<sup>1)</sup> To je: sodnega zbora, nemško Rath.



## Suetliga Cäſaria beffelich

*Veliku tschastiti v Bogu Duchouni tudi tschastitti  
Dobri Prijatelj*

Potem cho Cäſarska Suetlust sadosti ie schlischela ienu sästopila te schwarunge ienu tosbë ketere ueliku lët mai uami ienu uaschimi gruntam so bele, ienu per Comiſarij h ueliku kräti so näprei neſene bele nam tudi ti naſchi Comiſarij, ienu cho per praudich sedei so rättälj tem tosbäm ienu schwarungam en konz sturiti de bo posehmäl jenu uſelej en täl ienu tâ drugi se snäl darschati, Cäſarska Suetlust sapoue de pusichmal ta Conuent ali Closter säkiterimo kmetu kader bo saki stibro doluſil ali plazhal de ima en zedez kai ienu kuliku ie dal. Fraimoni kai antizhe imäte ui nässh urbar u Grädiz konzlij poſläti De bodo Commiſarij pregledali, tsche eden ali ta drugi Fraimon kai Grunta ali semle ima od khetere kai stibre grede de se bode möglä sakiterimo stibra gori postauit, kheteri pak nizh nimao od tistih se nemore stibra iemati.

Kai robättä sadene sapoue Cäſarska Suetlust uſim taistim khmettäm, cheteri en zeu grundt imä da imäio tä deſetska robättä tu ie kulikukrät Conuent sä schäffä äli sapoue na robatto priti flißig ienu perzäiti tudi dobre ienu motschne robäzhene poſläti, Fräimoni pä duäkret v tednu, ienu dokler Closter tem robäzhäm kruh ienu uinu da taku tisti khmetie käteri tä siuinskä ali uoſnä robatha Däiä tulikukrät che se iem bo na robata säpouedalo, ienu boda fälili imäio pres uſe druge ſgouäri Conuentu däti sä uſäk dän pol räinisch peßzi pac<sup>1)</sup> deſet kräizeriou.

Vezh sapoue Cäſarskâ Suetlust de uſe sträffnge chi fa uzaiti räinziga P. Francisca Bonomo keteri skusi te khmete ie vbit wil ienu P. Vinzenza imäio gori uſdignane<sup>2)</sup> biti te drugi pa od tih drugih Guardianou keteri kmet ie zhes petnäist räinisch sträffän wil taistimu se more poſihmäl na negouim Gorni äli deſetine o starih dolgoue doli obraittanu biti, jenu poſihmal uſe taiste uekſi ſtraiffnge morieo skusi unpartaiſch goſpude ſpoſnane biti.

Kai to gorno äntizhe sapoue Cäſarska Suetlust de ti Gormanu fa dolſni pelati soie gorne toku delezh, dokler sonze u bosie gnadi gre, oli k uauptu tisti pa, chetere soie gorno ali deſetino u Closter ne postau taisti ie dolsan sa faku uedru en grafch dati, sa te zedeze uole so dolſni patri khmettam sa stoin datj.

Sauole teh vin cheteri Closter na stibri notri ozhe ali bode iemal ozhe Cäſarska

Suetlust de Conuent ie dolsan uſeti fäki startin sa eden Rainisch mein kokar per drusich se prada: Kai pä tiste uina katere Conuent pusti von totschiti antizhe, ie dolsan tä Closter dati khmetam prae ienu nikar skäsnë vina: Oni pa kmetie so dolſchni fakiteri startin vina sa en rainisch vische uſeti ienu daz sämi plazhat.

Jenu potem cho Closter nä tih seimeh pſtânt sam pobira toku tudi sapoue Cäſarska Suetlust de Conuent sam nekar khmetie ima plazhat ienu seloschiti kar nä te malefiz perſhona bode gori ſchlu.

Kaj te druge toſbe, ali schwarunge antizhe, dokler tiste en täl sa mei tem drugem, sameſchene, ienu uekshi täl robatta antizhe sa ene tudi ni muie uredno od nih goworithi, ozhe ienu sapoue Cäſarska Suetlust de od tistih obeden nima gouorithi, ſchomuz<sup>1)</sup> de imäio zelu poſablene biti, jenu uafhe schwarunge, kreg ali prae skonzhäne bitti ienu en mir mei Clostro ienu tem khmetam bitti taki uifſchi de poſihmalu te kmetie se imäio Pokorni poſchteni ienu ſueſti pruti Conuentu derſchati; ienu (ke Buh obari) eden ali obeden se Nimä podſtopit ſuperſtauit äli ena roko ali ſhträh ſuritj kokor pred enim Lettam se ie ſgodilu Kateri pak kai täziga se bode podſtopil ta ima ſuoi Leben ienu soie kai ima ſgubiti, ta Conuent tudi ima te kmette per prauizi derſäti, na rihto flißig ächtingo iemeti de obena toſhbä naprei pride.

Rogatur Rndus Dnus Parochus, quatenus suprascriptam Caesaream Resolutionem clare et distincte crastino publice promulgaret, ac etiam eius uigorem bene inculcaret nostris subditis, ut eius tenorem bene percipiant, ac iuxta eum se exhibeant, secus se a Damnis et mulctis mullatenus immunes sciant: sed severe cum transgressoribus procedetur. Facta promulgatione dignetur Rndus Dnus Parochus in fidem se subscribere, ac Diem promulgationis his inserere, et Denuo mihi remittere: adiungo modicum gratiolae pro habito labore. Pettoyii 7 Decembris 1675.

*Fr. Casparus Dietl*

Guardianus Ord.: Mm. Conventual m. p.

(Zunaj):

Rndo Domino parrocho in Schiltern

Sunt perlecta 15 Decemb: in Schiltern

*Andreas Muhizh Parochus.*

Idb Iulii 1720 a Dno Vicario in Schiltern ipsis nostris subditis et convocatis rusticis promulgatae fuerunt in Stoperzen.

<sup>1)</sup> Pač: somuč, kakor je pisano malo poprej, pa prečrtano.

<sup>1)</sup> T. j. pak.

<sup>2)</sup> T. j. odpravljene, odpuščene.

*Va rokanis je - nevarno, da je že tu nalistožen, objavil dr. H. H. H. v. Cassian. Ljub. društvo  
I. 1904 str. 22 in nal. : Slovensko cesarsko odločilo iz l. 1675 - gl. ib. str. 110-112.*